

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલતમાં

ફોજદારી અપીલ નં. ૬૨૦/૧૯૯૦ની

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ સી.કે. બુચ

=====

૧ શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી

આપવામાં આવી શકે છે?

૨ પત્રકાર રીફર કરવામાં આવે કે નહીં?

૩ શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે

છે?

૪ શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ના અર્થઘટન અંગેના કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે કે પછી તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ આદેશનો સમાવેશ થાય છે?

૫ શું તે દીવાની ન્યાયમૂર્તિને વહેંચવાનું છે?

=====

ડૉ. નરેન્દ્ર રામજીભાઈ થાનકી – અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય – સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) : ૧ તરફે શ્રી આદિલ મહેતા, અરજદાર(ઓ) : ૧ તરફે શ્રી કે.જે. શેઠલા,

સામાવાળા(ઓ) : ૧ તરફે શ્રી એ.જે. દેસાઈ, વિદ્વાન એ.પી.પી.

=====

કોરમ : માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ સી.કે. બૂચ

તારીખ : ૨૮/૦૬/૨૦૦૭

સી.એ.વી. જજમેન્ટ

૧. અરજદાર-મૂળ દોષિત (આગળ 'અરજદાર' તરીકે ઉલ્લેખિત) એ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૭૪ હેઠળ હાલની અપીલ દાખલ કરી છે, જેમાં રાજકોટના વિદ્વાન સેશન્સ જજ દ્વારા સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ કેસ નં. ૪૫/૮૬ માં તા. ૨૦મી જુલાઈ ૧૯૯૦ના રોજ આપવામાં આવેલા દોષિત ઠરાવ અને સજાના ચુકાદા તથા આદેશની કાયદેસરતા અને માન્યતાને પડકારવામાં આવી છે. અરજદારને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૬૧ હેઠળ દંડનીય ગુનાના આરોપમાં તથા ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૫(૨) હેઠળ પણ (આગળ 'અધિનિયમ' તરીકે ઉલ્લેખિત) દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો છે અને અધિનિયમની કલમ ૫(૨) હેઠળ દંડનીય ગુના બદલ તેને એક વર્ષની કેદ અને રૂપિયા ૧૦૦૦/- નો દંડ અને દંડ ન ભરે તો વધારાની ત્રણ મહિનાની કેદ ભોગવવાનો આદેશ કરવામાં આવ્યો છે. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૬૧ હેઠળ દંડનીય ગુના બાબતે, અરજદારને છ મહિનાની કેદ અને રૂપિયા ૫૦૦/- નો દંડ તથા દંડ ન ભરે તો વધારાના ત્રણ મહિનાની સજા ભોગવવાનો આદેશ કરવામાં આવ્યો છે.
૨. દોષારોપણ તથા સજાના ચુકાદા અને આદેશને અપીલના મેમોના પરિચ્છેદ નં.૬ માં દર્શાવેલા વિવિધ આધારોએ પડકારવામાં આવ્યા છે

અને અરજદાર તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી કે.જે. શેઠનાએ આ અદાલત સમક્ષ ફરિયાદ પક્ષનો મામલો તથા આ તમામ આધાર, અને સાથે સાથે નીચલી અદાલતમાં કાર્યવાહી દરમિયાન રજૂ કરાયેલા મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા. તેમણે પડકાર હેઠળના દોષિત ઠરાવ અને સજાના ચુકાદા અને આદેશનો સંબંધિત ભાગ પણ મને રજૂ કર્યો છે અને દલીલ કરી છે કે દોષિત ઠરાવ અને સજાનો ચુકાદો અને આદેશ કાયદાની નજરે ટકી શકતો નથી. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે અરજદારએ સ્પષ્ટ સંજોગો દર્શાવી ખોટી રીતે સંડોવવાની સંભાવનાઓ તરફ નિર્દેશ કરતાં, પુરાવાની મૂલવણી કરતી વખતે વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ કેટલીક ગંભીર ભૂલો કરી છે. તપાસમાં પારદર્શિતાનો અભાવ તેમજ અરજદારને સંડોવવા માટે છાપો ગોઠવવાની સમગ્ર કાર્યવાહી પણ મુખ્ય દલીલોમાંથી એક છે.

૩. બીજી તરફ, સામાવાળા-રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી એ.જે. દેસાઈએ દોષિત ઠરાવવાનો અને સજા સંબંધિત ચુકાદો અને આદેશને જોરદાર સમર્થન આપ્યું છે અને દલીલ કરી છે કે વિવાદિત ગુનામાં અરજદારને સંકળાવતા સમયે વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ આપેલા કારણો સ્વભાવતઃ સચોટ છે. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ મૂળભૂત સિદ્ધાંત ધ્યાનમાં રાખીને પુરાવાની

મૂળવણી કરી છે અને વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ નોંધેલ તારણમાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા અથવા તર્કવિરુદ્ધતા નથી. શ્રી એ.જે. દેસાઈનો મુખ્ય ભાર અરજદારના વર્તનના મુદ્દા પર અને આ હકીકત પર છે કે તેને અન્યથા ચલણી નોટોને સ્પર્શ કરવાનો કોઈ હક નહોતો. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ અરજદાર વિરુદ્ધ યોગ્ય રીતે અનુમાન ઊભું કર્યું છે અને એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે ખોટી રીતે સંડોવણીના સિદ્ધાંતને સ્વીકારવામાં ન આવે તે માટે વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિનું તારણ સંપૂર્ણપણે તર્કસંગત છે. બંને પક્ષો તરફથી વિસ્તૃત રજૂઆતો કરવામાં આવી છે, જેઓ પડકારાધીન દોષિત ઠરાવવાના અને સજા સંબંધિત ચુકાદો અને આદેશની મૂળવણી કરતી વખતે વિચારણા માટે લેવાની રહેશે.

૪. આ તબક્કે ફરિયાદ પક્ષનો કેસ સંક્ષેપમાં રજૂ કરવો યોગ્ય રહેશે. ફરિયાદી-બાવનજી ભૂરાભાઈ અહીર, તા. ધોરાજી, જિ. રાજકોટના ગામ વડોદરના રહેવાસી, તેમના પેટમાં દુખાવો થતો હોવાથી તેઓ તા. ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ ધોરાજીની સરકારી હોસ્પિટલમાં ગયા હતા. અરજદાર ઉક્ત હોસ્પિટલમાં તબીબી અધિકારી તથા સ્ત્રીરોગ નિષ્ણાત હતા અને તેથી ફરિયાદીએ સારવાર માટે અરજદારનો સંપર્ક કર્યો હતો. અરજદારએ ફરિયાદીની તપાસ કરી અને જણાવ્યું કે તેઓ

એપેન્ડિસાઈટિસની બીમારીથી પીડાઈ રહ્યા છે અને તેમણે શસ્ત્રક્રિયા કરાવવી જોઈએ. ફરિયાદીએ અરજદારને પૂછ્યું કે શસ્ત્રક્રિયા કયા દિવસે કરી શકાશે જેથી તે હેતુસર તેઓ આવી શકે. તેના જવાબમાં અરજદારએ તેને જણાવ્યું કે શસ્ત્રક્રિયા તા. ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ કરવામાં આવશે અને ખર્ચ માટે ફરિયાદીએ રૂપિયા ૨૦૦/- ની રકમ લાવવી. અરજદારએ ફરિયાદીને જણાવ્યું કે જો તે (ફરિયાદી) રૂપિયા ૨૦૦/- ની રકમ આપશે, તો તે (અરજદાર) શસ્ત્રક્રિયા કરશે અને યોગ્ય કાળજી લેશે. ત્યારબાદ ફરિયાદીને રૂપિયા ૨૦૦/- ની ઉક્ત રકમ સાથે તા. ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સવારે ૧૦-૦૦ વાગ્યાથી બપોરે ૧૨-૦૦ વાગ્યા વચ્ચે આવવા કહેવામાં આવ્યું હતું. ફરિયાદીનો કેસ આગળ એ છે કે ફરિયાદીએ ૮ જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ ના રોજ રાત્રે ૮-૩૦ વાગ્યે રાજકોટના એસીબી પોલીસ સ્ટેશનમાં ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી બ્યુરો (ત્યારબાદ 'એસીબી' તરીકે ઓળખવામાં આવશે) ના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી ડી.એન. માંજરિયાનો સંપર્ક કર્યો. તેમણે વિગતો જણાવી અને તે સમયના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી ડી.એન. માંજરિયાએ તે વિગતો ફરિયાદીના સ્વરૂપે, અર્થાત્ એફ.આઈ.આર. તરીકે નોંધેલી, જે હાલના કેસમાં આંક ૧૩ ઉપર છે. રાજકોટના રહેવાસી એક બાબુલાલ લાલજીભાઈ પટેલ તથા અન્ય એક વ્યક્તિ, નામે કિશોરભાઈ ભાનુભાઈ પટેલ, બંનેને બોલાવી પંચ તરીકે કામગીરી કરવા વિનંતી કરવામાં આવી.

બંને પંચોને તા. ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ વહેલી સવારે એ.સી.બી.ના કચેરીએ આવી પહોંચવા જણાવવામાં આવ્યું. આ સૂચનાઓ તા. ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ આપવામાં આવી હતી અને તે પછી પંચનામાનો પ્રથમ ભાગ રાજકોટ ખાતે તા. ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સવારે ૦૬-૩૦ વાગ્યાથી ૦૮-૩૦ વાગ્યા દરમિયાન તૈયાર કરવામાં આવ્યો. ફરિયાદ પક્ષનું કહેવું છે કે તે પછી દરોડા પક્ષ ધોરાજી તરફ આગળ વધ્યો અને પંચનામાના પ્રથમ ભાગમાં દર્શાવેલી વિગતો મુજબ ફરિયાદી અને પંચ નં. ૧ હોસ્પિટલની અંદર ગયા. ફરિયાદીને નામથી સંબોધવામાં આવ્યો અને અરજદાર દ્વારા રકમ વિશે પૂછવામાં આવ્યું. અરજદારઅરજદારઅરજદારઅરજદાર દ્વારા માંગણી કરવામાં આવતા, ફરિયાદીએ મુદ્દમાલ ચલણી નોટો એટલે કે રૂ. ૨૦૦/- ની લાંચની રકમ અરજદારને આપી. અરજદારએ ઉપરોક્ત રકમ સ્વીકારી લીધી હતી. ત્યારબાદ, સૂચનાઓ અનુસાર, ફરિયાદી દ્વારા સંકેત આપવામાં આવ્યો અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા દ્વારા દરોડો પાડવામાં આવ્યો. ધોરાજી હોસ્પિટલમાં જ પંચનામાનો બીજો ભાગ તૈયાર કરવામાં આવ્યો અને તે અંદાજે બપોરે ૦૧-૩૦ વાગ્યે પૂર્ણ થયો. તપાસ પૂર્ણ થયા બાદ અને સક્ષમ સત્તાધિકારી પાસેથી મંજૂરી મેળવી લીધા પછી, અરજદાર વિરુદ્ધ આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું. ફરિયાદ પક્ષના કેસનો સાર આંક ૮ પર વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ

ઘડેલા આરોપમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. પી.ડબ્લ્યુ.-૧- ફરિયાદી આંક ૧૨, પી.ડબ્લ્યુ.-૨ ડ્રેસર-છનાભાઈ ઉગાભાઈ આંક ૮, પી.ડબ્લ્યુ.-૩ પંચ સાક્ષી- બાબુલાલ લાલજીભાઈ પટેલ આંક ૨૫ અને પી.ડબ્લ્યુ.-૪ એ.સી.બી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા આંક ૩૧ના પુરાવાની મૂલવણી કર્યા પછી, વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે એવો નિષ્કર્ષ નોંધ્યો છે કે ફરિયાદ પક્ષે વાજબી શંકાથી પર આરોપ સફળતાપૂર્વક સ્થાપિત કર્યો છે.

૫. પી.ડબ્લ્યુ.-૪ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાની તપાસણી બાદ, સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા અપાયેલ મંજૂરીની કાયદેસરતા અને માન્યતા અંગેનો મુદ્દો ઊભો થયો હતો અને તેથી, આંક ૪૩ ના એક આદેશના અનુસંધાને, ગુણદોષના આધારે દલીલો સાંભળ્યા પછી, અદાલતે વધુ એક સાક્ષી એટલે કે પી.ડબ્લ્યુ.-૫ ની તપાસણી કરી, જેઓએ આંક ૪૫ ની મંજૂરીનો આદેશ સાબિત કર્યો હતો. આ એવો કેસ છે જેમાં એ.સી.બી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાએ જાહેર જનતામાંથી બે પંચો પસંદ કર્યા હતા, જે સરકારી નોકરો ન હતા.

૬. અરજદાર તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન વકીલ શ્રી શેઠના મુજબ, નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિ ફરિયાદીને ખરેખર સાક્ષી અને હોસ્પિટલના

ભ્રષ્ટ વહીવટનો ભોગ બનેલા વ્યક્તિ તરીકે માન્ય રાખવો જોઈતો નહોતો. તેના વિરુદ્ધમાં, ફરિયાદીનું વર્તન તેને પેટના દુખાવાનો શંકાસ્પદ દર્દી દર્શાવે છે, જેણે સંપૂર્ણ નિદાન વિના પણ શસ્ત્રક્રિયા કરાવવાનું સ્વીકારી લીધેલું હતું. ફરિયાદીનો હેતુ બાહ્ય કારણોસર ફાંસો ગોઠવી અરજદારને ફસાવવાનો હતો અને નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિ અરજદાર દ્વારા મૂકવામાં આવેલ બચાવની પૃષ્ઠભૂમિમાં વિગતવાર પુરાવાની મૂલવણી કરવી જોઈતી હતી. હોસ્પિટલના ઇન્ચાર્જ તથા વડા તરીકે રહેલા ડૉ. રૈથકા અને તે જ ડૉ. રૈથકાના સ્થાને મૂકાયેલા અરજદાર વચ્ચે ચાલતું શીતચુદ્ધ નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિ યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લીધું નથી, એવી બીજી ફરિયાદ છે. દસ્તાવેજી પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, જે સંતોષકારક રીતે દર્શાવે છે કે અરજદારએ તે જ ડૉ. રૈથકાના સ્થાને બળજબરીથી ચાર્જ સંભાળ્યો હતો અને બે અઠવાડિયામાં ફરિયાદીની મદદથી આ ફાંસામાં અરજદારને ફસાવવામાં આવ્યો હતો. પુરાવો વાંચતી વખતે (પેપરબુકના પાનું નં. ૬૧), શ્રી શેઠનાએ રજૂ કર્યું છે કે મગનભાઈ દાહ્યાભાઈ નામનો એક વ્યક્તિ ડૉ. રૈથકાનો સાળો છે. તે ધોરાજી તાલુકાના એક ગામનો રહેવાસી છે અને ડૉ. રૈથકાના જાતિભાઈ એવા શ્રી રૂપારેલિયા એ જ તાલુકાના પિંપળી ગામના સરપંચ હતા. તેથી આ સ્થાનિક લોકોએ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયાની મદદથી ફરિયાદીને સામેલ કરીને ખોટો ફાંસો ગોઠવવામાં મદદ

કરી હતી. પરંતુ શ્રી શેઠના મુજબ, ફરિયાદ પક્ષના કેસમાં રહેલી અસત્યતા આ સાક્ષી તથા ખાસ કરીને ફરિયાદી અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયાની તપાસ દરમિયાન ઉજાગર થઈ ગઈ છે. આસપાસ હાજર રહેલા મહત્વના સ્વતંત્ર સાક્ષી, જેમાં અરજદારના કેબિન-સહ-તપાસખંડની બહાર જ બેઠેલી મહિલા પટાવાળાનો સમાવેશ થાય છે, તેની તપાસ કરવામાં આવી નથી. અરજદારના કેબિનમાં પંચ નં. ૧ ની હાજરી શંકાસ્પદ જણાય છે. જ્યારે પંચોની પસંદગી શંકાસ્પદ જણાય છે અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયાએ પંચોની પસંદગીમાં પારદર્શિતા જાળવી નથી, ત્યારે પંચ નં. ૧ ના પુરાવાને અંતિમ સત્ય તરીકે માન્ય રાખવો જોઈતો નહોતો, એવો શ્રી શેઠનાનો એક વધુ દલીલ છે. શ્રી શેઠનાએ વધુમાં દલીલ કરી છે કે નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિ સ્વીકાર પૂર્વે કરાયેલી માંગણી તથા તે જ ક્ષણે બનેલી કથિત વાત અંગે ફરિયાદી તેમજ પંચ નં. ૧ ના પુરાવામાં રહેલી વિસંગતિ અવગણી છે. શ્રી શેઠનાએ એક પ્રશ્ન પણ ઉઠાવ્યો છે કે જો ફરિયાદીને ખબર હતી કે હોસ્પિટલ સરકારી હોસ્પિટલ હોવાથી તેને કોઈ સારવાર માટે ચૂકવણી કરવાની નથી અને સારવાર નિઃશુલ્ક છે, તો તેણે ડૉક્ટર/અરજદારને કોઈ ખર્ચા વિશે પૂછ્યું કેમ. ફરિયાદી સંપૂર્ણ માહિતી ધરાવતો અને અનુભવી વ્યક્તિ હતો, અને પોતાનાં કહેવા મુજબ લાંબા સમયથી કહેવાતા પેટના દુખાવાની સારવાર લઈ રહ્યો હતો; જે દર્શાવે છે કે અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ

કિલનિકલ તપાસના આધારે તે વચ્ચે એક દિવસના અંતર સાથે શસ્ત્રક્રિયા માટે સંમત થયો હોત નહીં. ફરિયાદી મુજબ, જ્યારે તે રાજકોટ ખાતે અરજદારના કાર્યાલયે પહોંચ્યો, ત્યારે સમય અંદાજે ૨૧-૦૦ કલાકનો હતો અને ત્યારે તેની ફરિયાદ નોંધાઈ હતી. એ સમયે એ.સી.બી.ના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયા તેમના કાર્યાલયમાં જાતે કેવી રીતે હાજર હતા, તે મુદ્દે નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિ વિચાર પણ કર્યો નથી. અરજદારફરિયાદ પક્ષ દ્વારા અરજદાર દ્વારા રૂ. ૨૦૦/- ની લાંચની રકમની માંગણી કરવા અંગે અને ત્યારપછી, ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ ના રોજ એ.સી.બી. પોલીસ સ્ટેશનમાં ફરિયાદ નોંધાવવાના હેતુથી અરજદારએ રાજકોટ જવાનો લીધેલા નિર્ણય અંગે આખી વાર્તા ઊભી કરવામાં આવી છે અને તેથી, તે પોતાની સાથે રૂ. ૨૫૦/- ની રકમ લઈને રાત્રે ૨૧-૦૦ કલાકે રાજકોટ પહોંચ્યો હતો અને એ.સી.બી. ની ઓફિસે પહોંચ્યા પછી, તેણે આ ફરિયાદ એટલે કે પ્રશ્નાર્થ હેઠળની એફ.આઈ.આર. આપી હતી, જે શ્રી શેઠનાના જણાવ્યા મુજબ, એક અવિશ્વસનીય વાર્તા છે. ફરિયાદીની જિરહ કરનાર વિધાવાન વકીલે વિવિધ તથ્યો બહાર કાઢ્યા છે, જે સૂચવે છે કે ફરિયાદી આંતરિક હકીકત દબાવી રહ્યો છે. તેના વિપરીત, પુરાવા દર્શાવે છે કે શ્રી મંજરીયાને ફરિયાદીના આગમન અંગે જાણ હતી અને તેથી, ફરિયાદ નોંધતા પહેલાં જ ખાનગી વ્યક્તિઓનો સંપર્ક કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમને પોલીસ

ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાની સાથે દરોડા પક્ષના સભ્યો તરીકે જોડાવા કહેવામાં આવ્યું હતું. નોંધાયેલ સામગ્રીમાંથી પ્રગટ થાય છે કે ડૉ. રાયથક્કા અને તેમના કુટુંબજનોની મદદથી ફરિયાદી રાજકોટ પહોંચ્યો હતો, કારણ કે તે ગામ પિનપાળીના સરપંચના કહેવાથી ડૉ. રાયથક્કાને મદદ કરવા સંમત થયો હતો. અરજદાર તરફથી હાજર વિધાવાન વકીલ શ્રી શેઠનાના જણાવ્યા મુજબ, પી.ડબલ્યુ.-૨ ચનાભાઈ ઉગાભાઈ-ફ્રેસર, જે તે હોસ્પિટલમાં ફરજ બજાવતા હતા, તેમણે કેસ પેપરો રજૂ કર્યા છે. આ સાક્ષીએ જણાવ્યું છે કે ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ, જ્યારે ફરિયાદી પેટના દુખાવાની ફરિયાદ સાથે હોસ્પિટલમાં આવ્યો હતો, ત્યારે આશરે ૮૫ મુલાકાતીઓ હતા, કારણ કે તે દિવસે નવા દર્દીઓના ૮૫ નવા કેસ પેપરો તૈયાર થયા હતા અને ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ તે જ સરકારી હોસ્પિટલમાં આશરે ૬૬ નવા કેસો નોંધાયા હતા. નિશ્ચિતપણે, ૦૭મી અને ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ આમાંથી કેટલાં દર્દીઓની તપાસ અરજદારએ કરી હતી તે અંગે કોઈ પુરાવો નથી. ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ, એટલે કે પકડદોરીના દિવસે, ફરિયાદી અરજદારના કેબિનમાં પ્રવેશ્યો તે પહેલાં છેલ્લો દર્દી કોણ હતો અને તે દિવસે કેટલી શસ્ત્રક્રિયાઓ થવાની હતી? પેપર-બુકના પાનું ક્રમાંક ૭૮ના ફકરા ક્રમાંક ૬ તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોરતા, આ અદાલત સમક્ષ એક મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો છે કે ફરિયાદી ખરેખર દર્દી

હતો કે પછી તેણે માત્ર અરજદાર વિરુદ્ધ પૃષ્ઠભૂમિ ઉભી કરવા હોસ્પિટલની મુલાકાત લીધી હતી, કારણ કે પુરાવામાં એવું છે કે કેટલીક ચીજવસ્તુઓ દર્દીઓના ખર્ચે હોસ્પિટલમાં લાવવી અને રજૂ કરવી પડતી હતી અને હોસ્પિટલમાં એનેસ્થેટિસ્ટ ન હોવાને કારણે, જો આવી બાહ્ય એજન્સીઓની સેવા લેવાતી હોય તો દર્દીઓને એનેસ્થેટિસ્ટ તથા અન્ય બાહ્ય એજન્સીઓને ફી ચૂકવી એનેસ્થેટિસ્ટની વ્યવસ્થા કરવાની રહેતી હતી. પુરાવામાં એવું પણ છે કે તે સરકારી હોસ્પિટલમાં કેટલીક પ્રયોગશાળા સુવિધાઓ હતી. શ્રી શેઠનાની દલીલનો બીજો મુખ્ય આધાર એ છે કે વર્તમાન મામલે પંચોની પસંદગી શ્રી મંજરીયાએ કરી હતી, કારણ કે તેમને પકડદોરીની કાર્યવાહીમાં રહેલી અસત્યતા અંગે જાણ હતી. આશ્ચર્યજનક રીતે, પંચ ક્રમાંક ૧ શ્રી મંજરીયાને ઓળખતા હતા. શ્રી શેઠનાએ અદાલતનું ધ્યાન તેમના પુરાવા તરફ દોર્યું છે, જે પેપર-બુકના આંક ૮૫ પર છે, જ્યાંથી એવું પ્રગટ થાય છે કે પંચ ક્રમાંક ૧ ને અટકાવવામાં આવ્યા, બોલાવવામાં આવ્યા અને પસંદ કરવામાં આવ્યા ત્યારે તેમજ અદાલત પરિસરમાં પંચ ક્રમાંક ૧ ના નિવેદનના દિવસે સ્થળ પર શ્રી મંજરીયાની હાજરી હતી. પાનું ક્રમાંક ૮૬ પરનો પુરાવો પેપર-બુકના પાનું ક્રમાંક ૪૧ પરના પુરાવા સાથે વાંચવો જોઈએ, કારણ કે નોંધ પર એવું છે કે ફરિયાદી રાત્રે ૦૮-૩૦ વાગ્યે એ.સી.બી.ની કચેરી ખાતે રાજકોટ પહોંચ્યો હતો અને પંચોની પસંદગી થોડા જ મિનિટોમાં એવી

જગ્યાએથી કરવામાં આવી હતી જે યોગ્ય અંતરે આવેલી હતી. ફરિયાદ પક્ષનો એવો કેસ નથી કે પંચોને તરત જ કચેરીમાં બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને સ્ટાફ સભ્યોની મદદથી ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ પંચોની હાજરી મેળવી લેવામાં આવી હતી. શ્રી મંજરીયાએ કે પંચ ક્રમાંક ૧ એ, પંચ ક્રમાંક ૧ શ્રી મંજરીયાને કેવી રીતે ઓળખતા હતા તે અંગે કોઈ સ્પષ્ટીકરણ આપ્યું નથી. આવી સ્થિતિમાં, જ્યારે પંચ ક્રમાંક ૧ દ્વારા પણ લાંચની નિર્વિવાદ માંગ અંગે સૂચક કોઈ પુરાવો નથી, ત્યારે વિધાવાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ ફરિયાદ પક્ષના પક્ષમાં કોઈ અનુમાન કાઢવું ન જોઈએ હતું અને અરજદાર વિરુદ્ધ કોઈ કાનૂની અનુમાન પણ ખેંચી શકાય તેમ નહોતું. ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ અરજદારએ રૂપિયા ૨૦૦/- ની લાંચની પ્રારંભિક માંગણી કરી હતી તે અંગે ફરિયાદીના વર્ણનને સમર્થન આપતો કોઈ પુષ્ટિકારક પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી. પેપર-બુકના પાનું ક્રમાંક ૮૨ના ફકરા ક્રમાંક ૧૨ પરનો પુરાવો વાંચ્યા પછી એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે પંચ રસ ધરાવતી વ્યક્તિ તરીકે સામે આવ્યો છે અને તેથી તેના પુરાવાને સ્વતંત્ર તૃતીય વ્યક્તિના પુરાવા તરીકે ગણવા યોગ્ય ન હતું. ફરિયાદની ઔપચારિક નોંધણી પહેલાં એ.સી.બી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાની સમક્ષ ફરિયાદી સાથે પંચ સાક્ષીઓની હાજરી કેવી રીતે હોઈ શકે, તે એક મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન છે અને

આ પ્રશ્નનો ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા યોગ્ય જવાબ આપવામાં આવ્યો નથી; તેથી પંચના પુરાવાને કોઈ વજન આપવું નહીં.

૭. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે એન્થ્રાસીન પાવડરના ચિહ્નોની હાજરી બાબતના પુરાવા સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિનો અભિગમ અસંગત હતો. એવું જણાય છે કે અનેક ખામીઓ અને અન્ય સંબંધિત પાસાઓને અવગણીને એન્થ્રાસીન પાવડરની હાજરીને લાંચની રકમ સ્વીકાર્યાનો સ્પષ્ટ પુરાવો ગણવામાં આવ્યો છે. ફસાવટના દિવસે ફરિયાદી હોસ્પિટલમાં પ્રથમ દર્દી નહોતો. વિપરીત રીતે, પુરાવામાં એવું છે કે અન્ય અનેક દર્દીઓ હાજર હતા અને મહિલા પિયોન પાસેથી પરવાનગી મેળવી ફરિયાદી અરજદારના કેબિનમાં પ્રવેશ્યો હતો અને પંચનામાના બીજા ભાગનું લેખન કરતી વખતે અરજદાર પાસેથી માત્ર રૂ.૧૬૦/-ની રકમ જ મળી આવી હતી (પેપર-બુકના પાનું ક્રમાંક ૧૨૧). જો ડૉક્ટર/અરજદાર નિયમિત રીતે લાંચ લેતો હોત, તો ફસાવટ દરમિયાન અરજદાર પાસેથી વધુ કંઈક રકમ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકતી હોત. અરજદારના દરાજમાંથી રોકડ રકમની વસૂલાત ન થવી એ પણ સંબંધિત પરિસ્થિતિ છે, જો માત્ર રૂ.૧૬૦/-ની વાસ્તવિક વસૂલાતને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે. નોંધ પર લાવવામાં આવેલા વિરોધાભાસોની નોંધ અને પુરાવાના કારણે ફરિયાદી તેમજ પંચ ક્રમાંક ૧ના પુરાવા વધુ ખામીયુક્ત

બને છે. પુરાવામાં એવું દર્શાવવા માટે કશું નથી કે જ્યારે પંચ ક્રમાંક ૧ અરજદારના કેબિનમાં પ્રવેશ્યો હતો ત્યારે પંચ ક્રમાંક ૨ હોસ્પિટલમાં જ હાજર હતો. એ જ રીતે, પુરાવામાંથી એ પણ સ્પષ્ટ થતું નથી કે જ્યારે પંચ ક્રમાંક ૧ને પ્રારંભમાં ફસાવટ ગોઠવવામાં એ.સી.બી. પક્ષને મદદ કરવા માટે બોલાવવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે પંચ ક્રમાંક ૨ ત્યાં હાજર હતો કે તેને ત્યારબાદ બોલાવવામાં આવ્યો હતો. શ્રી શેઠનાએ અદાલતનું ધ્યાન પંચ સાક્ષીઓની ઉંમર તરફ દોર્યું છે અને એવી દલીલ કરી છે કે શક્ય છે કે આ બંને પંચ સાક્ષીઓ ૦૮મી જાન્યુઆરી, ૧૯૮૬ એટલે કે જે દિવસે તેમને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાએ બોલાવ્યા હતા, તે તારીખથી ઘણાં પહેલાંથી એકબીજાને ઓળખતા હોય.

૮. વધુમાં અરજદાર તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી શેઠનાએ દલીલ કરી છે કે આપણી ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના સ્વીકારેલા સિદ્ધાંતો મુજબ, આરોપીને વૈકલ્પિક બચાવ ઉઠાવવાનો અને તેને વિકસાવવાનો અધિકાર છે અને કેટલીક દલીલો અન્ય દલીલ સાથે વિરોધાભાસી પણ હોઈ શકે છે અને તેથી હાલના કેસમાં અરજદારએ બે પ્રકારના બચાવના સિદ્ધાંતો રજૂ કર્યા છે અને વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ બંનેની અલગથી અથવા વૈકલ્પિક રીતે મૂલવણી કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. અરજદારના મતે, ફરિયાદી તેમજ પંચ નં.૧ ટ્રેપની સફળતામાં રસ ધરાવતા હોવાથી

રકમ જબરદસ્તીથી મુકવામાં આવી હતી અને પંચ નં.૧ પક્ષપાતી સાક્ષી તથા પરિણામમાં રસ ધરાવતો હોવાથી તેણે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું છે અને તેથી અરજદારના હાથ પર તથા અન્ય સ્થળોએ એન્થ્રેસિન પાવડરના નિશાનોની હાજરીને અથવા અરજદાર પાસેથી મુદ્દામાલ ચલણી નોટોની વસૂલાત અંગેના પુરાવાને કોઈ મહત્વ આપવું જોઈએ નહીં. બીજી સંભાવના એવી છે કે ફરિયાદીનું ઓપરેશન થવાનું હોવાથી, જો બહારની અન્ય એજન્સીઓમાંથી એનેસ્થેટિસ્ટ અને અન્ય લોકોને બોલાવવામાં આવ્યા હોય તો તેને તેમને સ્વતંત્ર રીતે ચુકવણી કરવાની હતી અને તેથી રૂ.૨૦૦/- ની રકમ સ્વીકારાવવા માટે તેણે પ્રેરિત કર્યું હોઈ શકે. જેથી શસ્ત્રક્રિયા પછી એનેસ્થેટિસ્ટ વગેરેને તરત જ ચુકવણી કરી શકાય. ધોરાજી સરકારી હોસ્પિટલમાં મુલાકાતી એનેસ્થેટિસ્ટ અથવા રક્તસંચારની સ્થિતિમાં પેથોલોજિસ્ટને ચુકવણી કરવા માટે કઈ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવતી હતી તે અંગે કોઈ પુરાવો નથી. આથી, વર્તમાન મામલામાં કોઈ સમાનાંતર પરીક્ષણ હાથ ધરવામાં આવ્યું ન હતું, કોઈ એક્સ-રે લેવામાં આવ્યો ન હતો અને શસ્ત્રક્રિયા પહેલાં કેટલીક ઔપચારિકતાઓ પૂર્ણ કરવી આવશ્યક હતી; તેથી ફરિયાદી પર ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ શસ્ત્રક્રિયા થવાની હતી અને તે દિવસે તેને શસ્ત્રક્રિયા માટે બોલાવવામાં આવ્યો હતો, એવો આક્ષેપ સાબિત થયો છે તેમ સ્વીકારવું મુશ્કેલ છે.

૯. અરજદાર તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી શેઠનાના જણાવ્યા મુજબ, અરજદાર સામે ફરિયાદ પક્ષે કાયદેસર અને માન્ય ફરિયાદ ચલાવવાની મંજૂરી વિના કાર્યવાહી હાથ ધરી છે. નિશ્ચિતરૂપે, પી.ડબલ્યુ.-૫ મધુસુદન પુરુષોત્તમ પારેખની આંક ૪૫ દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી છે, પરંતુ આ સાક્ષી મંજૂરીના આદેશની માન્યતા સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે. આ સાક્ષી ગુજરાત રાજ્યના આરોગ્ય અને કુટુંબ નિયોજન વિભાગમાં સચિવ તરીકે ફરજ બજાવતા હતા અને તેમણે મુખ્ય સચિવને મંજૂરી આપવા ભલામણ કરી હતી. અંતે નિર્ણય આરોગ્ય મંત્રીએ લીધો હતો અને આરોગ્ય મંત્રીએ અથવા મુખ્ય સચિવે મંજૂરી આપવા માટે કેવી રીતે નિર્ણય લીધો, તે નોંધ પર આવ્યું નથી. વિપરીત રીતે, જ્યારે નોંધ પર એવું આવ્યું છે કે મંજૂરીનો મસૌદો એ.સી.બી. દ્વારા જ મોકલવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે એવો નિષ્કર્ષ કાઢવો જોઈએ હતો કે મંજૂરી યાંત્રિક રીતે આપવામાં આવી હતી. ઓછામાં ઓછું, વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે આંક ૪૩ પર રહેલા અગાઉના આદેશનો વિચાર કરવો જોઈએ હતો. તેથી, હાલના કેસમાં, આ અદાલતે એવો નિરીક્ષણ કરવો જોઈએ કે અરજદારને નિર્દોષ છૂટકારો આપવો આવશ્યક છે, કારણ કે તેની સામે કાયદેસર અને માન્ય મંજૂરી વિના ફરિયાદ ચલાવવામાં આવી છે. સંક્ષેપમાં, શ્રી શેઠનાના

જણાવ્યા મુજબ, દોષિત ઠરાવવાના અને સજાના ચુકાદા તથા આદેશને રદ કરવો આવશ્યક છે અને સંબંધિત ગુનાના સંદર્ભમાં અરજદાર વિરુદ્ધ મૂકાયેલા આરોપોમાંથી તેને નિર્દોષ છૂટકારો આપવો આવશ્યક છે.

૧૦. શ્રી એ.જે. દેસાઈ, સામાવાળા- રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન સરકારી વકીલ, પડકારાધીન દોષારોપણ અને સજાના ચુકાદા અને આદેશને સમર્થન આપતાં, અરજદાર તરફથી શ્રી શેઠનાએ રજૂ કરેલા તમામ મુદ્દાઓનો પ્રતિભાવ આપ્યો છે. શ્રી દેસાઈના જણાવ્યા મુજબ, ડૉ. રાયથથ્થા અને અરજદાર વચ્ચેનો વિવાદ અરજદારને કોઈ મદદરૂપ થવાનો નથી, કારણ કે નોંધપર એવું દર્શાવતું કશું જ નથી કે એક શ્રી રૂપારેલિયા પિંપાળી ગામના સરપંચ હતા. અરજદારએ પણ એવો કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી કે જેથી ડૉ. રાયથથ્થા અને તે જણાવાયેલા શ્રી રૂપારેલિયા, જેઓ પિંપાળી ગામના સરપંચ હોવાનું કહેવાયું છે, તેમના વચ્ચે કોઈ સંબંધ સ્થાપિત થાય. ફરિયાદીના વાડોદર ગામ અને પિંપાળી ગામ વચ્ચેનું ભૌગોલિક અંતર કેટલું હતું તે બાબતે પણ કોઈ પુરાવો નથી, ભલે બંને એક જ તાલુકાના હોય; અને જ્યારે અરજદારનો પિંપાળી ગામના કહેવાતા સરપંચ શ્રી રૂપારેલિયા સાથેનો સંબંધ બાબતે કોઈ પુરાવો નથી, ત્યારે ડૉ. રાયથથ્થા અને તેના વચ્ચે થયેલા સ્વતંત્ર વિવાદનો લાભ અરજદારને લેવા દેવામાં આવવો જોઈએ નહીં. ફરિયાદીને

એવો કોઈ સૂચન કરવામાં આવ્યો નથી કે તેને અગાઉ ડૉ. રાયથથ્યા દ્વારા સારવાર આપવામાં આવી હતી અને તેથી તે ડૉ. રાયથથ્યાના સંપર્કમાં હતો અને તેથી તેણે ડૉ. રાયથથ્યાના સાધન તરીકે વર્તવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. બચાવ પક્ષે એ બાબતનો પણ જવાબ આપ્યો નથી કે અરજદારને આ કેસમાં ફસાવવામાં આવવાથી ડૉ. રાયથથ્યાને ધોરાજી હોસ્પિટલમાં ફરીથી નિયુક્ત થવામાં કેવી રીતે મદદ મળત. તેથી અરજદાર અને ડૉ. રાયથથ્યા અને/અથવા સરકાર વચ્ચેના વિવાદ સંબંધિત રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજ પુરાવાને કોઈ મહત્વ આપવાની આવશ્યકતા નથી. આ દસ્તાવેજ માત્ર એટલું સૂચવે છે કે ડૉ. રાયથથ્યાની બદલી કરવામાં આવી હતી અને તેઓ ચાર્જ સંભાળવા બાબતે અનિચ્છુક હતા અને અંતે, આરોગ્ય વિભાગ દ્વારા લાવવામાં આવેલા દબાણની મદદથી અરજદારએ ચાર્જ સંભાળ્યો હતો, અને ફરિયાદીને અરજદાર પ્રત્યે કોઈ ક્ષેપભાવ ન હતો. વિપરીત રીતે, ફરિયાદીને અરજદારથી સલાહ મેળવવામાં રસ હતો અને યોગ્ય નિદાન માટે અરજદારનો સંપર્ક કરવામાં આવ્યો હતો. એ સાચું છે કે ફાંસલા પછી અરજદારએ એપેન્ડિસાઈટિસ માટે કોઈ સારવાર લીધી નથી અને ન તો એપેન્ડિસાઈટિસ માટે કોઈ શસ્ત્રક્રિયા કરાવી છે કે ન તો પેટના દુખાવા માટે કોઈ સારવાર લીધી છે. પરંતુ આ વાતને માત્ર તેના આધારે શંકાની દૃષ્ટિએ જોવી જોઈએ નહીં અને આ અદાલત માટે એવો ઉદ્દેશ કરવો યોગ્ય નહીં બને કે તેને ખરેખર પેટનો દુખાવો નહોતો અને

તેણે ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ ધોરાજીની મુલાકાત લેતાં પહેલાના છેલ્લા ૬ મહિનાથી પેટના દુખાવાનો દર્દી હોવાનું ઢોંગ કર્યું હતું.

૧૧. આગળનો મુદ્દો, જે શ્રી એ.જે. દેસાઈ, વિદ્વાન સરકારી વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યો, તે એવો છે કે ફરિયાદી અને પંચના પુરાવામાં રહેલા વિસંગતતાઓ તથા તેમ જ સાબિત થયેલા વિરોધાભાસો, જો અન્ય પુરાવાના સંદર્ભમાં વાંચવામાં આવે, તો નગણ્ય જણાય. રાજકોટમાં નિવાસ કરતા બંને પંચ સાક્ષીઓ, તાલુકો ધોરાજી, જિલ્લા રાજકોટના ગામડાના વ્યક્તિ દ્વારા ગોઠવવામાં આવેલા ખોટા છટકામાં સાધન તરીકે કેમ કાર્ય કરવા પ્રયત્ન કરે? ફરિયાદી અથવા પંચ સાક્ષીઓ દ્વારા કોઈ મહત્વપૂર્ણ ઉમેરાઓ કરવામાં આવ્યા નથી. એ સાચું છે કે પંચ સાક્ષીએ પોતાનો વ્યવસાય છુપાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને ફરિયાદી પણ ખેડૂત છે, પરંતુ માત્ર આ કારણસર આ બંને સાક્ષીઓને શંકાસ્પદ ઠરાવી શકાય નહીં. તેના વિરુદ્ધ, હાલના કેસમાં તપાસવામાં આવેલા પંચ નં. ૧ પાસેથી ફરિયાદીને પૂરતું સમર્થન મળે છે. એ સાચું છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા દ્વારા પંચોની પસંદગી કરવાની પદ્ધતિ અસામાન્ય છે અને કારણ કે છટકો બીજા દિવસે સવારે અમલમાં મુકવાનો હતો, તેથી તેઓ સ્વતંત્ર સરકારી કર્મચારીઓને બોલાવી શકતા હતા. પરંતુ માત્ર આ કારણસર પંચની પસંદગીમાં અપનાવવામાં આવેલી

પ્રક્રિયા શંકાસ્પદ અથવા અસ્પષ્ટ બની જતી નથી. હાલના કેસમાં, છટકો ડૉ. રાઈથક્કાની યોજના હતી એવી દલીલને વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે સારો બચાવ ગણ્યો નથી અને જ્યારે ફરિયાદી અને ડૉ. રાઈથક્કા વચ્ચે કોઈ સંબંધ સ્થાપિત થયેલો જોવા મળતો નથી, ત્યારે આ મુદ્દે આગળ ધપાવવામાં આવેલી દલીલો અવગણવી જોઈએ. શ્રી દેસાઈએ આ અદાલત સમક્ષ કાગળપુસ્તકના પાનું નં. ૧૦૨ પરના પંચનામાના સંબંધિત ભાગ તથા પંચ સાક્ષી અને પંચનામાના પુરાવાની મૂલવણી કરતાં વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ દર્શાવેલા કારણો (પાનું નં. ૧૮૬-૧૮૭) રજૂ કર્યા છે. હાલના કેસમાં રજૂ કરાયેલા કેસના કાગળો સ્પષ્ટ રીતે સૂચવે છે કે ફરિયાદી ફરિયાદને દબાવો સમર્થન આપે છે અને ફરિયાદ પક્ષનો શરૂઆતથી જ એવો કેસ રહ્યો છે કે ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ ફરિયાદીને રૂપિયા ૨૦૦/- ની રકમ સાથે ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ આવવા કહેવામાં આવ્યું હતું. કામગીરીની તારીખ ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ નક્કી કરવામાં આવી નહોતી. ફરિયાદ પક્ષનું કહેવું છે કે તે દર્દીઓને દાખલ કરવાનો દિવસ નહોતો અને દાખલ કરવાનો દિવસ અરજદારએ નક્કી કર્યો હતો અને શસ્ત્રક્રિયા પહેલાં ફરિયાદીએ રૂપિયા ૨૦૦/- ની રકમ ચુકવવી જ પડશે એવી અરજદારની નિશંક માંગણી હતી. ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા પુરાવામાં રજૂ કરાયેલા કેસના કાગળો બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલા સ્વીકારના આધારે

પુરાવામાં સ્વીકારવામાં આવ્યા છે. તેથી અદાલતે બંને કેસના કાગળો પર વિચાર કરવો જોઈએ અને વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે પુરાવાના આ ભાગ પર યોગ્ય રીતે વિચાર કર્યો છે. એ જ રીતે, શ્રી શેઠનાની એવી દલીલ સ્વીકારવી જોઈએ નહીં કે ફરિયાદીને પેટના દુખાવાનો રોગી જ ન હતો અને ખોટો છટકો ગોઠવવામાં તે સાધન તરીકે કામ કરેલો હોઈ શકે, કારણ કે અરજદારએ પોતે ફરિયાદીને એપેન્ડિસાઈટિસના રોગી તરીકે નિદાન કર્યો હતો. નિશ્ચિતપણે, તે ક્લિનિકલ નિષ્કર્ષ હોઈ શકે, પરંતુ ઓછામાં ઓછું અરજદારને એવી દલીલ કરવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં કે ફરિયાદી પેટના દુખાવાનો રોગી જ ન હતો અને તે માત્ર સાધન હતો. નોંધપાત્ર પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી કે ફરિયાદીએ અગાઉ, એટલે કે ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૭ પહેલાં, હોસ્પિટલની મુલાકાત લીધી હતી અને તે ડૉ. રાઈથિક્કાનો દર્દી પણ હતો. ડૉ. રાઈથિક્કા માટે પંચોની પસંદગી કરવી શક્ય નહોતી. ડૉ. રાઈથિક્કાએ છટકો ગોઠવવામાં કોઈ ભૂમિકા ભજવી હોઈ શકે એવી દલીલ કરવી ગેરકાનૂની ગણાય. બચાવ પક્ષે ફરિયાદી અને ડૉ. રાઈથિક્કા વચ્ચેનો સંબંધ તથા પંચ સાક્ષી અને ડૉ. રાઈથિક્કા વચ્ચેની કડી સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ ઠોસ સામગ્રી રજૂ કરવી જોઈએ હતી. માત્ર સૂચન પુરાવાનું સ્થાન લઈ શકતું નથી અને ફરિયાદીને ડૉ. રાઈથિક્કા સાથેના તેના સંબંધ વિશે કોઈ ઠોસ સૂચન કરવામાં આવ્યું નથી.

૧૨. શ્રી દેસાઈએ વધુમાં દલીલ કરી છે કે ફરિયાદી સામે અગાઉ બે અલગ અલગ ગુનાઓ માટે કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી તે સાચું છે, પરંતુ માત્ર એથી જ ફરિયાદી શંકાસ્પદ બની જતો નથી. એ બંને કેસ નાનાં ફોજદારી કેસ હતા અને આવા બે ફોજદારી ગુનાઓની નોંધણીથી ફરિયાદી અદાલતી મામલાઓમાં પરિચિત વ્યક્તિ કે અદાલતી પ્રક્રિયાથી વાકેફ વ્યક્તિ બની જતો નથી. એક નારાણભાઈ, નિશ્ચિતપણે, ટ્રસ્ટની કાર્યકારી સમિતિના સભ્ય હતા અને વર્તમાન પંચ પસંદ કરવામાં આવ્યો ત્યારે સંબંધિત સમયે ઉક્ત નારાણભાઈ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરીયા હેઠળ ફરજ બજાવતા હતા. તેનો અર્થ એવો થાય છે કે તેઓ એ.સી.બી. પોલીસ સ્ટેશનના સ્ટાફના એક સભ્ય હતા તેમજ તે કાર્યકારી સમિતિના પણ સભ્ય હતા જેમાં પંચ નં.૧ સભ્ય તરીકે હતા. પરંતુ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરીયા અને ઉક્ત નાથાભાઈનો ફરિયાદી સાથે કોઈ સંબંધ ન હોવા માત્રથી પ્રોસિક્યુશનનો કેસ શંકાસ્પદ બનતો નથી, તેવું વિજ્ઞાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર શ્રી એ.જે. દેસાઈનું કહેવું છે. અદાલતે પંચોની પસંદગીને ખોટી અથવા પક્ષપાતી પ્રક્રિયા તરીકે જોવી જોઈએ નહીં, કારણ કે નોંધપર એવી કોઈ બાબત નથી જે દર્શાવે કે શ્રી માંજરીયાને એ જાણ હતી કે તેમના દ્વારા પ્રથમ પંચ તરીકે પસંદ કરાયેલ વ્યક્તિનો ઉપરોક્ત નાથાલાલ ચંદારાણા અથવા તેના સ્ટાફ સભ્ય નારાણભાઈ સાથે

કોઈ સંબંધ અથવા જોડાણ હતું. શ્રી મંજરિયા મુજબ, તેમણે ફરિયાદીને પ્રથમ વખત ૦૮-૩૦ વાગ્યે રાત્રે, ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ જોયો હતો અને તેઓ પોતે પોતાની કચેરીમાંથી બહાર આવ્યા હતા તથા મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ બેંકની ઇમારતને અડીને આવેલી રસ્તા પરથી પસાર થતી વ્યક્તિઓમાંથી પંચોની પસંદગી કરી હતી અને પંચોની પસંદગી લગભગ ૧૦-૦૦ વાગ્યે રાત્રે કરવામાં આવી હતી તથા બંનેને બીજા દિવસે એટલે કે ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સવારે ૦૬-૦૦ વાગ્યે એ.સી.બી.ની કચેરીમાં આવવા જણાવાયું હતું. શરૂઆતમાં પંચ નં.૨ની પસંદગી કરવામાં આવી હતી અને ૫ મિનિટ પછી પંચ નં.૧ની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. પરંતુ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયાએ આ સૂચનનો ઇનકાર કર્યો છે કે બંને પંચોને સાથે લઈને એ.સી.બી.ની કચેરીમાં લાવવામાં આવ્યા હતા. તેમના જુબાનીના ફકરા નં.૧૮માં શ્રી મંજરિયા દ્વારા સૂચનોના ઇનકારથી એક વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયાને એ બાબતની જાણ નહોતી કે ઉપરોક્ત ટ્રસ્ટના હોદ્દેદારોને એ.સી.બી.ના ટ્રેપ કેસોમાં પંચ તરીકે કાર્ય કરવા માટે, તેમના દ્વારા અથવા અન્ય કોઈ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી સરવૈયા દ્વારા, બોલાવવામાં આવતા હતા. તેમણે તો આ વાતનો પણ ઇનકાર કર્યો છે કે નાથાભાઈ ક્યાડા, જેમને એક ટ્રાફિક કોન્સ્ટેબલ મજબૂતસિંહ જાડેજા વિરુદ્ધના ટ્રેપમાં પંચ તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા, તે સમયે ઉપરોક્ત ટ્રસ્ટના

પ્રમુખ હતા અને તેમની પસંદગી એ કારણે કરવામાં આવી હતી કે તેઓ ઉપરોક્ત ટ્રસ્ટના હોદ્દેદાર હતા. શ્રી મંજરિયાએ જણાવ્યું છે કે તેઓ આ હકીકત અંગે અજાણ છે.

૧૩. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયાએ પસંદ કરેલો પંચ પબ્લિક ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ તરીકે નોંધાયેલ એક સંસ્થાનો સક્રિય સભ્ય હતો, એ સાચું છે, અને તે સંબંધિત દસ્તાવેજ પંચ સાક્ષીની જિરહ દરમિયાન બચાવ પક્ષ દ્વારા આંક ૨૭ મુજબ નોંધ પર લાવવામાં આવ્યો છે. તે પંચ “સરદાર પટેલ યુવક મંડળ” નામ અને શૈલી હેઠળ નોંધાયેલ તે સંસ્થાની કારોબારી સમિતિનો સભ્ય હતો. એક નાથાલાલ ભગવાનજી ક્યાડા ઉપપ્રમુખ હતા અને સમાન નામ ધરાવતા બીજા એક વ્યક્તિ, એટલે કે નાથાલાલ ચંદારાણા, ઉક્ત ટ્રસ્ટના સચિવ હતા. સાક્ષીબચાનની તારીખે પણ આ નાથાલાલ ચંદારાણા ઉક્ત ટ્રસ્ટના સચિવ હતા. વિજ્ઞાન સરકારી વકીલ શ્રી એ.જે. દેસાઈના જણાવ્યા મુજબ, માત્ર એટલા માટે કે ટ્રસ્ટના સચિવ આ નાથાલાલ ચંદારાણાને એ.સી.બી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયાએ એક અબ્દુલ કરીમ બાબુભાઈ મોગલ વિરુદ્ધ ગોઠવાયેલા છાપામાં પંચ તરીકે બોલાવીને પસંદ કર્યા હતા, તે કારણે વર્તમાન મામલામાં તે પંચને કેસના પરિણામમાં રસ ધરાવનાર વ્યક્તિ ગણાવી શકાય નહીં, અને એ.સી.બી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર દ્વારા નાથાભાઈ ચંદારાણાની પંચ તરીકે

કરાયેલ પસંદગીને કોઈ શંકાની દૃષ્ટિએ જોવી જોઈએ નહીં. બચાવ પક્ષે એ.સી.બી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયા અને ટ્રસ્ટ તથા તેના પદાધિકારીઓ વચ્ચે કડી સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. પરંતુ આ મુદ્દે આગળ ધરાયેલા દલીલો આ અદાલતે સ્વીકારવી જોઈએ નહીં. વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી એ.જે. દેસાઈના જણાવ્યા મુજબ, પંચ બાબુલાલ અને ફરિયાદી વચ્ચેનો સંબંધ અદાલતના સંતોષાર્થે સ્થાપિત કરવાનો ભાર બચાવ પક્ષ પર હતો. આ હેતુસર બચાવ પક્ષ સંભાવનાઓ દર્શાવી શક્યો નથી.

૧૪. સુશ્રી એ.જે. દેસાઈ, વિદ્વાન સરકારી વકીલ દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે એન્થ્રાસિન પાવડરના નિશાન અરજદારની આંગળીઓ પર હતા અને અદાલતે અરજદારના વર્તન પર ધ્યાન આપવું જોઈએ. કેસના કાગળો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ફરિયાદીને શસ્ત્રક્રિયા માટે ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ દાખલ કરવાનું હતું અને તેના બીજા દિવસે તેનું ઓપરેશન થવાનું હતું. જ્યારે દસ્તાવેજો દર્શાવે છે કે અરજદારએ ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવર્તવા માટે એક ચોક્કસ રીત અપનાવી હતી, ત્યારે કેબિનની બહાર બેઠેલી મહિલા પટાવાળી શાંતાબેન અથવા અરજદારના કેબિનની નજીક હાજર અન્ય કોઈ દર્દીની તપાસ કરવાની કોઈ જરૂર નહોતી. અરજદાર પાસેથી રકમની વસૂલાત ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા

સંતોષકારક રીતે સાબિત કરવામાં આવી છે અને તેથી અરજદાર વિરુદ્ધ અનુમાન દોરવામાં વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ યોગ્ય હતા. અંતે, ફરિયાદી નીચલા મધ્યમવર્ગમાંથી આવતો એક સાદો ગ્રામવાસી હતો અને તેને અરજદારને, તે પણ તેનું ઓપરેશન કરવાનો હોય એવા ડૉક્ટરને, ખોટી રીતે સંડોવવાનું કોઈ કારણ નહોતું. ફક્ત એ કારણે કે ફરિયાદીની પાસે પંચનામાના પ્રથમ ભાગનું લેખન કરતી વખતે તેની ખિસ્સામાં માત્ર રૂ.૨૫/- જેટલી ઓછી રકમ હતી અથવા તે પોતાના ગામથી રૂ.૨૫૦/- લઈને નીકળ્યો હતો, તેવા સંજોગો એવું દર્શાવવા પૂરતા નથી કે કોઈએ તેને નાણાંકીય મદદ કરી હોવી જોઈએ જેથી છટકું ગોઠવી શકાય.

૧૫. વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી એ.જે. દેસાઈના મુજબ, સુવર્ણ સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્યના કેસમાં આપવામાં આવેલ નિર્ણયનો અનુપાત અરજદારને મદદરૂપ થતો નથી, કારણ કે ઉદ્દેખિત નિર્ણયના તથ્યો તાત્વિક રીતે ભિન્ન છે. સર્વોચ્ચ અદાલત અન્ય એવા તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં, જે સ્થાપિત થયેલ હોવાનું જણાયું હતું, મંજૂરીપ્રાપ્ત સાક્ષીના પુરાવા અંગે વિચારણા કરી રહી હતી અને એ જ રીતે, શ્રી શેઠનાએ આધારિત રાખેલ તારાચંદ દામુ સુતાર વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, જેનો ઉદ્દેખ એ.આઈ.આર. ૧૮૬૨ એસ.સી. ૧૩૦માં થયેલ છે, તે કેસમાં સર્વોચ્ચ

અદાલતે કરેલ અવલોકનો પણ અરજદારને મદદરૂપ થતા નથી. ઉલ્લેખિત નિર્ણયના ફક્ત નં. ૨૧માં સર્વોચ્ચ અદાલતે (બહુમતી મત મુજબ) નોંધ્યું છે કે “મૃત્યુપૂર્વ નિવેદન માત્ર એટલા માટે વિશ્વસનીય માનવાનું નથી કે આરોપી સામે ખોટો આક્ષેપ કરવાનો કોઈ સંભવિત કારણ દર્શાવી શકાય તેમ નથી. તે ત્યારે જ માન્ય ગણી શકાય જ્યારે તેના વિષે શંકા કરવાનો જરાય આધાર ન હોય.” તેથી, વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી એ.જે. દેસાઈના મુજબ, અપીલમાં કોઈ સાર નથી અને તેથી તે ફગાવી દેવાની છે.

૧૬. પી.ડબ્લ્યુ.-૧ ફરિયાદીએ પોતાના જુવાનીમાં તેમજ ફરિયાદમાં પોતાને પેટના દુખાવાના દર્દી તરીકે દર્શાવ્યો છે અને તબીબી રીતે એ નિદાન કરવામાં આવ્યું હતું કે આ દુખાવો એપેન્ડિસાઈટિસને કારણે છે. તેણે જણાવ્યું છે કે ધોરાજી હોસ્પિટલમાં પોતાની મુલાકાતની તારીખથી અગાઉના છ માસથી તે અન્ય ડૉક્ટરો પાસેથી સારવાર લઈ રહ્યો હતો. પોતાની જિરહ દરમિયાન તેણે જણાવ્યું છે કે આ છ માસના ગાળામાં તેણે ડૉ. બાબુભાઈ, ડૉ. દેવજીભાઈ અને ડૉ. જાદવભાઈ એમ ત્રણ જુદા જુદા ડૉક્ટરો પાસેથી સારવાર લીધી હતી; અને અંદાજે ૧૫ થી ૨૦ પ્રસંગે તેની સારવાર કરવામાં આવી હતી અને આ ડૉક્ટરો તેને ગોળીઓ લખી આપતા હતા, પરંતુ તેણે ધોરાજીના કોઈ ડૉક્ટરની ક્યારેય સલાહ લીધી નહોતી.

ફરિયાદીનું કહેવું છે કે કોઈપણ ડૉક્ટરે એ નિદાન કર્યું નહોતું કે તે એપેન્ડિસાઈટિસનો દર્દી છે. તે ક્યારેક ધોરાજી આવતો હતો, પરંતુ જણાવેલ પેટના દુખાવા બાબતે તેણે કોઈ ખાનગી ડૉક્ટરની સલાહ લીધી નહોતી. તેથી, જ્યારે તેને ફરી ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ દુખાવો થયો, ત્યારે તે ધોરાજીની સરકારી હોસ્પિટલમાં ગયો અને તબીબી તપાસ બાદ તેને સીધું જ જણાવવામાં આવ્યું કે આ દુખાવો એપેન્ડિસાઈટિસને કારણે છે અને તેને શસ્ત્રક્રિયા કરાવવી પડશે. ફરિયાદીએ જુબાની આપી છે કે અરજદારએ તેની પૂછપરછના જવાબમાં તેને જણાવ્યું હતું કે તે ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સવારે ૧૦-૦૦ વાગ્યાથી બપોરે ૧૨ વાગ્યા વચ્ચે કોઈપણ સમયે હોસ્પિટલમાં દાખલ થઈ જવો અને ખર્ચ રૂપિયા ૨૦૦/- થશે. તેથી ફરિયાદીએ ડૉક્ટરને જણાવ્યું હતું કે તે મજૂર છે. તેના જવાબમાં અરજદારએ જણાવ્યું હતું કે રૂપિયા ૨૦૦/- તેનો ખર્ચ થશે અને જો તે રકમ ચૂકવવામાં આવશે તો જ તે શસ્ત્રક્રિયા અને સારવાર દરમિયાન કાળજી લેશે. અરજદારએ ફરિયાદીને ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સવારે ૧૦-૦૦ વાગ્યાથી બપોરે ૧૨ વાગ્યા દરમિયાન આવવા અને રૂપિયા ૨૦૦/-ની રકમ સાથે લાવવા પણ કહ્યું હતું. તેણે આગળ જણાવ્યું છે કે સાંજે તેને વિચાર આવ્યો કે જ્યારે તેની શસ્ત્રક્રિયા સરકારી હોસ્પિટલમાં થવાની છે, ત્યારે તેને રૂપિયા ૨૦૦/- કેમ અને શા માટે ચૂકવવા કહેવામાં આવે છે, અને ત્યારબાદ તે સીધો જ

૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ બસ દ્વારા રાજકોટ જવા નીકળ્યો, જે બસ વંથલીથી આવી રહી હતી અને ધોરાજી તરફ જઈ રહી હતી અને ધોરાજીમાંથી અંદાજે સાંજે ૦૪-૩૦ વાગ્યે રાજકોટ જવા નીકળી હતી. ફરિયાદી રાત્રે ૦૮-૩૦ વાગ્યે રાજકોટ પહોંચ્યો અને ઓટો-રિક્ષા ચાલક પાસે એ.સી.બી. કચેરીનું સ્થળ પૂછ્યું. જણાવેલ ઓટો-રિક્ષા ચાલકે સ્થળ બતાવ્યું અને ફરિયાદીને કહ્યું કે રૂપિયા ૨/- ચૂકવવા પર તે ફરિયાદીને તે કચેરીએ લઈ જઈ શકે. જણાવેલ ઓટો-રિક્ષામાં ફરિયાદી એ.સી.બી. કચેરીએ પહોંચ્યો. તે સમયે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા અન્ય ત્રણથી ચાર વ્યક્તિઓ સાથે જણાવેલ કચેરીમાં બેઠા હતા. ફરિયાદીનું કહેવું છે કે ત્યારબાદ તેણે બનેલી ઘટનાની વિગત અને અરજદારએ રૂપિયા ૨૦૦/-ની લાંચની રકમ માંગ્યાની હકીકત વર્ણવી, અને ત્યારબાદ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ તેને કચેરીમાં બેસવા કહ્યું અને તેની ફરિયાદ નોંધાવી. ફરિયાદ તેને વાંચી સંભળાવવામાં આવી હતી અને ફરિયાદીએ તે ફરિયાદ પર પોતાનું હસ્તાક્ષર પણ કર્યું હતું. આ ફરિયાદ આંક ૧૩ પર છે. નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિ ફરિયાદીના પુરાવાનું મૂલવણી કરતી વખતે ફરિયાદની વિગતોનો વિચાર કર્યો છે. ત્યારબાદ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ તેને પોતાની કચેરીમાં રોકાઈ જવા અથવા સરકારી ગેસ્ટ હાઉસમાં રહેવા કહ્યું, પરંતુ ઓછામાં ઓછું બીજા દિવસે સવારે અંદાજે ૦૬-૩૦ વાગ્યે ફરિયાદીએ

એ.સી.બી. કચેરીએ જવું પડશે એમ જણાવ્યું. ત્યારબાદ ફરિયાદી એક ખાનગી ગેસ્ટ હાઉસમાં રોકાયો અને સવારે ૦૬-૩૦ વાગ્યે એ.સી.બી. કચેરીએ પહોંચ્યો. તે સમયે બે વ્યક્તિઓ પંચ તરીકે હાજર હતા. આ બે વ્યક્તિઓ એટલે કે પંચો ઉપરાંત, પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા, એક શ્રી ચાવડા તથા સ્ટાફના અન્ય સભ્યો પણ હાજર હતા અને સંક્ષિપ્ત પરિચય બાદ પંચનામાનો પ્રથમ ભાગ તૈયાર કરવામાં આવ્યો. તે સવારે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ ફરિયાદીને પૂછ્યું હતું કે શું તે લાંચની રકમ તરીકે આપવાની જરૂરી રકમ સાથે લાવ્યો છે કે નહીં અને ફરિયાદીએ હકારાત્મક જવાબ આપ્યો હતો અને રૂપિયા ૧૦૦/-ની કિંમતની બે ચલણી નોટો રજૂ કરવામાં આવી હતી. આ જ ચલણી નોટો પર કપાસના ફાદા દ્વારા એન્ટ્રાસિન પાઉડર લગાડવામાં આવ્યું હતું અને જણાવેલ ચલણી નોટોને મુદ્દામાલ ચલણી નોટો તરીકે ઉપયોગમાં લેવામાં આવી હતી. જરૂરી સૂચનાઓ આપવામાં આવી અને ફરિયાદી તેમજ પંચ નં. ૧ને ચોક્કસ રીતે વર્તવા જણાવવામાં આવ્યું અને જો અરજદાર ફરિયાદી સાથે આવેલા વ્યક્તિની ઓળખ વિષે પૂછે તો પંચ નં. ૧ને ફરિયાદીના ભાઈ તરીકે ઓળખાડવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ અંદાજે સવારે ૦૮-૫૦ વાગ્યે સૌ સરકારી જીપ કારમાં ધોરાજી તરફ નીકળ્યા. ધોરાજી હોસ્પિટલમાં પહોંચ્યા બાદ ફરિયાદીએ કેસ પેપર્સ મેળવવાની વ્યવસ્થા કરી અને તે કેસ પેપર્સને અંતે ટ્રેપિંગ અધિકારીએ મુદ્દામાલ વસ્તુ તરીકે

કબજે લીધા. આ કેસ પેપર્સ નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિ સમક્ષ વસ્તુ નં. ૪ (આંક ૨૪) તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. આ કેસ પેપર્સ સાથે ફરિયાદી અને પંચ નં. ૧ અરજદાર પાસે ગયા અને અરજદાર પોતાની કેબિનમાં પ્રવેશ્યા બાદ અરજદારએ ફરિયાદીને પૂછ્યું કે ફરિયાદીએ કેસ પેપર્સ કાઢાવ્યા છે કે નહીં. ત્યારબાદ ફરિયાદીને કહેવામાં આવ્યું કે તે દાખલાનો ફોર્મ લાવે અને તેથી ફરિયાદી તથા પંચ નં. ૧ તે ફોર્મ લેવા બહાર ગયા. એક મહિલા નર્સે તે ફોર્મ આપ્યું અને તે ફોર્મ કેસ પેપર્સ સાથે જોડવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ બંને ફરી અરજદાર પાસે ગયા. તે સમયે જણાવેલ હોસ્પિટલની લોબીમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા અને દરોડા પક્ષના સભ્યોએ પોતપોતાની સ્થિતિ સંભાળી લીધી હતી. કેસ પેપર્સ અને ફોર્મ અરજદારને આપવામાં આવ્યા. અરજદારએ તે કાગળો પર કંઈક લખ્યું અને પૂછ્યું કે તેની સાથે કોણ આવ્યું છે, અને પંચ નં. ૧ને તેનો ભાઈ તરીકે ઓળખાડવામાં આવ્યો. તે સમયે અરજદારએ કહ્યું, “કોઈ વાંધો નહીં, આપણી વાત મુજબ રૂપિયા ૨૦૦/- આપો.” તેથી ફરિયાદીએ એન્ટ્રાસિન પાઉડર લગાડેલી મુદ્દામાલ ચલણી નોટો બહાર કાઢી અને તે નોટો અરજદારને આપી. અરજદારએ પોતાના જમણા હાથથી લાંચની રકમ સ્વીકારી અને તેને પોતાના ડાબા બાજુના શર્ટના ખિસ્સામાં મૂકી દીધી. ત્યારબાદ અરજદારએ સૂચના આપી કે તે બપોરે અંદાજે ૦૪-૦૦ વાગ્યે તપાસ કરાવી લે અને હોસ્પિટલમાં દાખલ થઈ

જાય. જાણાવવામાં આવ્યું છે કે ત્યારબાદ તે જાણાવેલ કેબિનમાંથી બહાર આવ્યો અને સંકેત આપ્યો. ત્યારબાદ, પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ તરત જ અરજદારની કેબિનમાં દોડી ગયા હતા. તેમણે પોતાનો પરિચય એ.સી.બી.ના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે આપ્યો અને અરજદારને એ જ પુરશીમાં બેઠા રહેવા અને આગળની સૂચનાઓ સુધી હલનચલન ન કરવા નિર્દેશ કર્યો. ફરિયાદીનું કહેવું છે કે ત્યારબાદ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ અરજદારને પૂછ્યું હતું કે ફરિયાદી પાસેથી તેણે સ્વીકારેલી તે ચલણી નોટો ક્યાં છે. તે સમયે ગભરાયેલ અરજદારએ ઇશારાથી પોતાની ડાબી બાજુની શર્ટની ખિસ્સા તરફ સૂચન કર્યું. ત્યારબાદ, અલ્ટ્રાવાયોલેટ દીવો સાથે સજ્જ પોલીસ કોન્સ્ટેબલ રમેશને બોલાવવામાં આવ્યો અને અલ્ટ્રાવાયોલેટ દીવાના પ્રકાશ હેઠળ તપાસ કરવામાં આવી, જેમાં જાણવા મળ્યું કે ફરિયાદીના હાથ તથા અરજદારના જમણા હાથની આંગળીઓના ટોચના ભાગ પર એન્થ્રેસિન પાવડર લાગેલું હતું. પંચ નં. ૧ એ અરજદારની ખિસ્સામાંથી મુદ્દામાલ ચલણી નોટો બહાર કાઢી હતી. જાણાવેલી બે ચલણી નોટો સાથે રૂપિયા ૫૦/- મૂલ્યની એક ચલણી નોટ, જે અરજદારની ખિસ્સામાં હતી, તે પણ બહાર કાઢવામાં આવી અને અલ્ટ્રાવાયોલેટ દીવાના પ્રકાશ હેઠળ તેની તપાસ કરવામાં આવી, જેમાં તે ચલણી નોટની એક બાજુએ એન્થ્રેસિન પાવડર લાગેલું હોવાનું જાણવા મળ્યું. આ બધી ત્રણેય ચલણી નોટો પંચોની હાજરીમાં જપ્ત કરવામાં

આવી. અરજદારની શર્ટની પણ અલ્ટ્રાવાયોલેટ કિરણો હેઠળ તપાસ કરવામાં આવી અને ડાબી બાજુની શર્ટની ખિસ્સા નજીક તથા જણાવેલી ખિસ્સાની અંદરની બાજુએ પણ એન્ટ્રેસિન પાવડરના નિશાન હોવાનું જાણવા મળ્યું. ત્યારબાદ અરજદારની તલાશી લેવામાં આવી અને અનુસંધાને પંચનામાનો બીજો ભાગ તૈયાર કરવામાં આવ્યો. ફરિયાદીની વિશ્વસનીયતા ગંભીર પડકાર હેઠળ છે અને બચાવ પક્ષે ખાસ કરીને એવો બચાવ મૂક્યો છે કે ફરિયાદીએ કોઈ ગૂઢ હેતુસર તથા તાજેતરમાં ધોરાજી હોસ્પિટલમાંથી બદલી પામેલા ડૉ. રાયથક્ષાના કોઈ નજીકના સગાના ઈશારે અરજદારને ફસાવવા માટે સાધનરૂપે કામ કર્યું છે. નાગરિક અદાલતમાં વિવાદ ચાલતો હતો અને નાગરિક અદાલતના આદેશો બાદ અરજદારએ કાર્યાલયમાં પ્રવેશ કર્યો હતો અને ડૉ. રાયથક્ષાને ધોરાજી હોસ્પિટલ છોડી તેમની બદલી થયેલ સ્થળે ફરજ પર જોડાવા મજબૂર થવું પડ્યું હતું. શ્રી શેઠનાની દલીલ છે કે આ ડૉ. રાયથક્ષાની ધોરાજી તાલુકામાં મજબૂત પેઠ હતી અને ડૉ. રાયથક્ષાના સગા મગનભાઈ દાહ્યાભાઈને તાલુકા ધોરાજીના વિસ્તારમાં કંઈક રાજકીય પ્રભાવ હતો તેમજ શ્રી રૂપારેલિયા, જે ડૉ. રાયથક્ષાના જ જાતિભાઈ અને તાલુકા ધોરાજીના પિનપળી ગામના સરપંચ છે, તેમણે અરજદારને ફસાવવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો અને તેથી અદાલતી પ્રક્રિયા તથા ખાસ કરીને ફોજદારી અદાલતોની કામગીરી વગેરે બાબતે કંઈક જાણકારી ધરાવતા ફરિયાદીને

તેઓએ શોધી કાઢ્યો હતો અને અરજદારને નિશાન બનાવવા ફરિયાદીનો સાધનરૂપે ઉપયોગ કર્યો હતો. નિશ્ચિતપણે, આ સૂચનો ફરિયાદીએ નકાર્યા હતા, પરંતુ તે ફરિયાદી સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યા હતા (પેપરબુક્કું પાનું નં. ૬૧). શ્રી શેઠનાનો આક્ષેપ છે કે કોઈક વ્યક્તિ ફરિયાદીને નાણાકીય મદદ કરી રહી હતી અને ફરિયાદીએ આ ભાગ પર પડદો પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ અંતે તે ખુલ્લો પડી ગયો છે. જરૂરમાં ફરિયાદીએ ખાસ સ્વીકાર્યું છે કે તેણે પોતાના ગામેથી રૂપિયા ૨૫૦/- રકમ સાથે પ્રસ્થાન કર્યું હતું અને આ રકમ ફરિયાદીએ પોતાની માતાથી લીધી હતી. ફરિયાદીની માતા ફરિયાદીના કુટુંબની નાણાકીય બાબતો સંભાળતી હતી અને તેમણે જણાવેલી રકમ ફરિયાદીને આપી હતી. ફરિયાદીએ ગામ ધોરાજીથી અને ધોરાજીથી રાજકોટ સુધી રાજ્ય પરિવહન બસ (એસ.ટી. બસ) અથવા અન્ય રીતે કરેલા પ્રવાસના ખર્ચ, રાજકોટ ખાતે ભોજન વગેરે માટે થયેલા ખર્ચ, જે સ્વાભાવિક રીતે થયા જ હશે, અને ગેસ્ટ હાઉસના ચાર્જની ચુકવણી ધ્યાને લેતાં, હા, તે દિવસોમાં વસ્તુઓ એટલી મોંઘી નહોતી, છતાં શ્રી શેઠનાના જણાવ્યા અનુસાર પુરાવામાં આવું છે કે પંચનામાનો પ્રથમ ભાગ દોરતી વખતે ફરિયાદી પાસે બીજા દિવસની સવારમાં કંઈક રકમ હતી અને છતાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ તેને એ.સી.બી.ના કાર્યાલયમાં રહેવા કે સરકારી ગેસ્ટ હાઉસમાં (શક્યતઃ મફતમાં) રોકાવા જણાવ્યું હોવા છતાં ફરિયાદી

ખાનગી ગેસ્ટ હાઉસમાં રહ્યો હતો. સામાન્ય ચા-નાસ્તા વગેરેના ખર્ચ બાદ બીજા દિવસની સવારમાં તેની ખિસ્સામાંથી મળેલી રકમ તે કેવી રીતે બચાવી શક્યો, કારણ કે પંચનામાના પ્રથમ ભાગમાં સ્પષ્ટ નોંધ છે કે ફરિયાદી પાસે કુલ રૂપિયા ૨૫૦/- જેટલી વિવિધ મૂલ્યની ચલણી નોટો અને લોકપ્રિય રીતે “બીડી” તરીકે ઓળખાતા સિગારેટનો એક બંડલ તથા દીવાસળીનું એક બોક્સ હતું. ફરિયાદી મુજબ, તે પોતાના ઘરેથી રૂપિયા ૨૫૦/- સાથે નીકળ્યો હતો. ફરિયાદીના પુરાવાનું નજીકથી વાચન કરતાં બહાર આવે છે કે તે પોતાના વડોદરા ગામેથી લગભગ સાંજે ૦૪-૩૦ વાગ્યે નીકળ્યા પછી લગભગ રાત્રે ૦૮-૩૦ વાગ્યે રાજકોટ પહોંચ્યો હતો. તે આહીર સમાજનો છે. તે પ્રસંગોપાત રાજકોટ આવતો હતો અને આવા દરેક પ્રસંગે ઉપલબ્ધ હોય તેવા કોઈપણ ગેસ્ટ હાઉસમાં રહેતો હતો. રાજકોટ બસ સ્ટેશનની પાછળ આવેલ ‘પટેલ ધર્મશાળા’માં તે એક વખત રાત્રી રોકાયો હતો અને જણાવાયું છે કે ત્યાં રૂપિયા ૩/- વસૂલાતા હતા. તેના જણાવ્યા મુજબ, આવા પ્રસંગોએ તે રાજકોટ એકલો જ આવતો હતો અને રાજકોટ શહેરમાં તેના ઘણા સગા હોવા છતાં તે ક્યારેય તેમના ઘરે રોકાતો નહોતો અને ભોજન પણ સગાઓના નિવાસસ્થાને લીધા વિના બહાર જ કરતો હતો. શ્રી શેઠના મુજબ, જુબાનીનો આ ભાગ દર્શાવે છે કે ફરિયાદી ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ ગૂઢ હેતુસર રાજકોટ આવ્યો હતો. શ્રી શેઠના મુજબ, અદાલતે આવા સાક્ષી દ્વારા

કરાયેલ સૌથી નાનું વિરોધાભાસ અથવા અલ્પતમ સુધારો પણ ગંભીરતાથી જોવો જોઈએ. તેણે સ્વીકાર્યું છે કે તેની માતાની વય લગભગ ૭૨ વર્ષ છે અને તે અખબારો વાંચે છે. તેને આ જાણ પણ હતી કે એ.સી.બી.માં ફરિયાદ નોંધાવવાની ઈચ્છા ધરાવતી વ્યક્તિએ લાંચરૂપે આપવાની જરૂરી રકમ સાથે રાખવાની હોય છે અને તેથી જ તે પોતાના ગામેથી રૂપિયા ૨૫૦/- સાથે નીકળ્યો હતો. અગાઉના ફરિયાદી વિરુદ્ધના પ્રકરણોને ધ્યાનમાં લેતાં, હા, તે નાના ગુનાઓ સંબંધિત છે, છતાં આ અદાલત માટે વાજબી રીતે એવો અનુમાન કરવું શક્ય છે કે ફરિયાદી નિરક્ષર, નિર્દોષ, ગ્રામ્ય અને પરિસ્થિતિનો ભોગ બનેલી વ્યક્તિ નથી. જરૂર દરમિયાન બહાર આવેલી ફરિયાદીની ક્ષમતાઓ એટલી પૂરતી હતી કે સ્થળ પર અરજદારએ કરેલી માગણીનો તે વિરોધ કરી શક્યો હોત અને ડૉક્ટરને એ પણ પૂછવા પાત્ર હતો કે જ્યારે સરકારી હોસ્પિટલમાં સારવાર મફત હોય ત્યારે તે પોતાના ખર્ચ તરીકે રૂપિયા ૨૦૦/- કેમ માંગે છે. પુરાવામાં એવું આવ્યું છે કે ધોરાજીની હોસ્પિટલમાં રક્તસંચાર અથવા કાયમી એનેસ્થેટિસ્ટની કોઈ સુવિધા નથી. આજે એપેન્ડિસાઈટિસનું ઓપરેશન મોટી શસ્ત્રક્રિયા ગણાતી નથી, પરંતુ ૨૦ વર્ષ પહેલાં તમામ સચેત પગલાં અગાઉથી લેવાતા હતા જેથી કોઈ જટિલતા ઊભી થાય તો તેનો સામનો કરી શકાય. દર્દીઓને કેટલીક દવાઓ બહારથી લાવવી પડતી હતી અને એનેસ્થેટિસ્ટના ચાર્જ વગેરે

પણ ચૂકવવાના રહેતા હતા. નિશ્ચિતપણે, સરકારી હોસ્પિટલોમાં આવી સેવાઓ માટે બોલાવવામાં આવતા બહારના ડૉક્ટરો અથવા નિષ્ણાતોને ચુકવણી કયા પ્રકારથી કરવામાં આવતી હતી તે અંગે કોઈ પુરાવો નથી. અદાલતનો અનુભવ એવો છે કે દર્દીના સગા અથવા દર્દી સાથે આવેલ વ્યક્તિ સામાન્ય રીતે આવી રકમ હોસ્પિટલની બહાર જ ચૂકવે છે અને રકમ પ્રથમ હોસ્પિટલમાં જમા કરાવવી અને ત્યારબાદ તે સંબંધિત ડૉક્ટરને અનુગામી તારીખે સરકારી ખજાનાં મારફતે ચૂકવવી જેવી ઔપચારિકતાઓ કદાચ પાલન કરવામાં આવતી નથી. શ્રી શેઠનાની એક દલીલ એવી છે કે ફરિયાદીના પુરાવાનું એવું મૂલવણ કરવું જરૂરી છે કે અરજદારએ શક્ય છે કે ફરિયાદીને શસ્ત્રક્રિયા માટે થનારા ખર્ચ વિશે જાણ કરી હોય. કેસના દસ્તાવેજોનું નજીકથી વાચન સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે ફરિયાદી પર બીજા દિવસે એટલે કે ૧૦મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ શસ્ત્રક્રિયા થવાની હતી અને તેથી તેને ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સાંજે ૦૪-૦૦ વાગ્યા પહેલાં દાખલ થઈ જવા કહેવામાં આવ્યું હતું. હોસ્પિટલમાં પ્રયોગશાળા છે. આશ્ચર્યની વાત એ છે કે શસ્ત્રક્રિયા માત્ર ક્લિનિકલ તપાસના આધારે જ કરવાની હતી. એ સાચું છે કે માત્ર ક્લિનિકલ તપાસના આધારે દર્દીનું ઓપરેશન કરવું ન તો અનૈતિક છે અને ન તો ગેરકાયદેસર છે. બેરિયમ ટેસ્ટ, એક્સ-રે વગેરે જેવા કેટલાક વૈજ્ઞાનિક પરીક્ષણો એપેન્ડિસાઈટિસની જૂની પેટની બધી

શસ્ત્રક્રિયાઓમાં કરવામાં આવે છે. આ ક્ષેત્રના અત્યંત જાણિતા તથ્યો તરફ અદાલત આંખ મીંચી શકતી નથી. જો ડૉક્ટર કિલનિકલ તપાસ પરથી સંતોષ પામે, તો દર્દી શસ્ત્રક્રિયા કરાવી શકે અને ઓપરેશન માટે યોજના બનાવી શકે. અદાલતને જાણ કરવામાં આવી છે કે અરજદાર ગાયનેકોલોજિસ્ટ હતા અને સામાન્ય સર્જન નહોતા. જોકે, ફરીયાદીએ પોતાનું ઓપરેશન ગાયનેકોલોજિસ્ટ દ્વારા કરાવવા સંમતિ આપી હતી કે નહીં, તે પણ વિચારણા માગતો પ્રશ્ન છે. ફરીયાદીના પુરાવામાં એવું છે કે તે એપેન્ડિસાઇટિસનો સંદિગ્ધ દર્દી હતો અને તેથી તેને ગોળીઓ આપવામાં આવી હતી. તે છ મહિનાની અવધિ દરમિયાન ડૉક્ટર બદલવા પ્રેરાયો હતો. આ ફરીયાદીએ પોતાના નિવેદનમાં એક સ્થળે જણાવ્યું છે કે ઉક્ત ડૉ. બાબુભાઈએ ફરીયાદીને ખાસ કહી દીધું હતું કે દુખાવો એપેન્ડિસાઇટિસને કારણે નથી, નહિતર દુખાવો યથાવત્ રહેત નહીં, અને તે એપેન્ડિસાઇટિસનો દર્દી ન હોવા છતાં અરજદારએ તેને એપેન્ડિસાઇટિસના દર્દી તરીકે નિદાન કર્યો હતો અને તેને શંકા હતી કે અરજદારએ તેને ખોટી રીતે ઓપરેશન કરાવવા કહ્યું હતું અને અરજદારનો આશય પૈસા ઉઘરાવવાનો હતો. આ ડૉ. બાબુભાઈએ ફરીયાદીને કહ્યું હતું કે તેને એપેન્ડિસાઇટિસ નથી અને એવું જણાય છે કે આ પૈસા ઉઘરાવવાનો પ્રયાસ માત્ર છે (નિવેદનનો ફકરો ક્રમાંક ૧૪). ઉક્ત ડૉ. બાબુભાઈનું નામ ફરીયાદીએ પોલીસ સમક્ષ જાહેર કર્યું નથી અને તેણે

સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું છે કે ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ સુધી તેને જરાય જાણ નહોતી કે તે એપેન્ડિસાઈટિસનો દર્દી છે. આ આવૃત્તિ ફરીયાદીમાં કરેલા તેના નિવેદન સાથે સ્પષ્ટ રીતે વિરોધાભાસી છે કારણ કે તેણે ફરીયાદીમાં ખાસ જણાવ્યું છે કે તેને છેલ્લા ૮ થી ૯ મહિનાથી પેટમાં દુખાવો હતો. તેણે ખાનગી હોસ્પિટલમાં સારવાર લીધી હતી, પરંતુ રાહત થઈ નહોતી અને ખાનગી ડૉક્ટરે તેને કહ્યું હતું કે તેને એપેન્ડિસાઈટિસ હોઈ શકે. તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રથમ ક્લિનિકલ પ્રાથમિક નિદાનના આધારે તે ધોરાજીની સરકારી હોસ્પિટલમાં ગયો હતો. અદાલત સચેત છે કે ફાલ્સસ ઈન ચુનો, ફાલ્સસ ઈન ઓમ્નિબસ, અમારી ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં સારો સિદ્ધાંત નથી. જોકે, સાક્ષીની એક અસત્યતા અદાલતને વધુ સચેત બનાવે છે અને આવા સાક્ષીઓના પુરાવાની અત્યંત નજીકથી તપાસ કરવાની જરૂર પડે છે અને અદાલતે શક્ય તેટલું પુષ્ટિકરણ શોધવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલી કથાના આધારભૂત તત્વ સાથે સુસંગત થવા અને/અથવા અદાલતની સહાનુભૂતિ મેળવવા માટે સાક્ષીએ પોતાના નિવેદનમાં કરેલા અન્ય ફેરફારોને અદાલતે અવગણવા જોઈએ નહીં. આવા સાક્ષીના પુરાવાનું મૂલવણ કરતી વખતે અદાલતે નાનાં વિરોધાભાસો અને ચૂકોનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ. આવી ફેરફારો, વિરોધાભાસો, ચૂકો તેમજ ફરીયાદીએ કહેલી અસત્યતાનો સર્વસંમતિથી પડતો અંતિમ પ્રભાવ,

આવા સાક્ષીઓના નિવેદનને વિશ્વસનીય અને દઢ પુરાવા તરીકે સ્વીકારતાં પહેલાં વિચારણા માગે છે. જ્યારે ફરિયાદીએ સ્વીકાર્યું છે કે તેઓ તેમના પેટના દુખાવા માટે દર ૧૫ થી ૨૦ દિવસ પછી ડૉ. બાબુભાઈની મુલાકાત લેતા હતા, ત્યારે તેમણે ન તો ઉક્ત ડૉ. બાબુભાઈ પાસેથી કોઈ સંદર્ભ લીધો હતો કે ન તો ડૉ. બાબુભાઈએ તેમને આગળની તબીબી તપાસ માટે કોઈ સર્જન પાસે રિફર કર્યા હતા. અરજદાર સમક્ષ ફરિયાદીનું કહેવું, જ્યારે તે ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ અરજદાર પાસે ગયો હતો અને ફરિયાદ નોંધાવતી વેળાએ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરીયા સમક્ષ પણ, એવું હતું કે તે ગરીબ મજૂર છે, પરંતુ નોંધ પર આવ્યું છે કે ફરિયાદી ૧૦ વિધા ખેતીની જમીન ધરાવતા કુટુંબમાંથી આવે છે અને ફરિયાદી પોતે પણ ૧૦ વિધા જમીન ધરાવે છે અને ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ તેના ખેતરમાં મગફળીનું વાવેતર હતું. સામાન્ય રીતે મગફળીની ખેતી ચોમાસાની ઋતુમાં કરવામાં આવે છે, પરંતુ જો કોઈ એવો દાવો કરે કે જાન્યુઆરી મહિનામાં તેના ખેતરમાં મગફળીનું વાવેતર છે, તો વાજબી રીતે એવો નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય કે આ સમયગાળા દરમિયાન મગફળીનો પાક ઉગાડવા માટે તેના ખેતરમાં પૂરતું પાણીનું સ્ત્રોત હોવું જ જોઈએ. જ્યારે ફરિયાદીએ સ્વીકાર્યું છે કે સામાન્ય રીતે મગફળીનો બીજો પાક ઉનાળાની શરૂઆતમાં લેવાય છે અને શિયાળા દરમિયાન ખેતરનો ઉપયોગ ઘઉં અને ચણાના પાક માટે કરવામાં આવે

છે. તેથી જાન્યુઆરી મહિનામાં આવા પાકની હાજરીની સંભાવના ઘણી વધુ હતી. ફરિયાદીને નિયમિત રીતે દુખાવો થતો હતો અને તેથી તેની ૧૦ વિધાની જમીનમાં ખેતી કરવા માટે તેના ભાઈને ભાગીદાર તરીકે લેવામાં આવ્યો હતો. ફરિયાદી તે જમીનમાંથી પોતાના વાર્ષિક ખર્ચ પૂરા કરવા જેટલી પૂરતી આવક મેળવવા સક્ષમ હતો. ત્યારબાદ પોતાને ગરીબ મજૂર તરીકે દર્શાવવાનું તેના માટે કોઈ કારણ નહોતું. આ સત્ય છે કે આ સાક્ષીને અરજદાર સાથે કોઈ જ્ઞેષભાવ હતો તે દર્શાવતું કોઈ પુરાવું નથી અને ડૉ.રાયચથ્થા સાથેના તેના વિશેષ સંબંધો બાબતે પણ કોઈ દઢ પુરાવું નથી. અદાલત સજાગ છે કે સાક્ષીને કરાચેલા સૂચનો પુરાવાનું સ્થાન લઈ શકતા નથી, પરંતુ તે સંભાવના દર્શાવવા માટે પૂરતા હોય છે અને બચાવ પક્ષ સાક્ષીને સૂચિત કરાચેલી સંભાવનાઓના આધારે પોતાનો કેસ વિકસાવી શકે છે. અંતે, સાક્ષીની જિરહ દરમિયાન તેના સમક્ષ મૂકાશેલી સંભાવનાઓને અદાલત સ્વીકારી શકે અથવા સ્વીકાર ન પણ કરી શકે. અદાલતનો અનુભવ એવો છે કે ચતુર સાક્ષીઓ, જો તેઓ સૂચિત હકીકતોની સ્વીકૃતિના પ્રભાવને સમજી શકે, તો કેટલીક હકીકતોનો ઇનકાર કરવામાં સક્ષમ હોય છે. તેથી, ફક્ત સાક્ષીએ ઇનકાર કર્યો હોવાથી બચાવ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાચેલી દલીલને અદાલતે યાંત્રિક રીતે નામંજૂર કરવી જોઈએ નહીં. આવી હકીકતીય પરિસ્થિતિમાં અદાલતોનું કર્તવ્ય એ છે કે સાક્ષીને સૂચિત કરવામાં આવેલી આ રજૂઆત અથવા

સંભાવનાને નોંધ પર ઉપલબ્ધ અન્ય પુરાવાઓમાંથી કંઈક બળ મળે છે કે નહીં તે નિશ્ચિત કરવું. આવો પુરાવો પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપનો અથવા પરોક્ષ સ્વરૂપનો હોઈ શકે. તે કોઈ પરિસ્થિતિના સ્વરૂપમાં પણ હોઈ શકે. જ્યારે ફરિયાદીએ સ્વીકાર્યું છે કે ડૉ.બાબુભાઈ તેના નિયમિત ડૉક્ટર હતા અને તે સતત તેને કહેતા હતા કે તેના પેટનો દુખાવો અપેન્ડિસાઈટિસનો દુખાવો નથી અને અદાલત સમક્ષ તેનું કહેવું એ છે કે કોઈ પણ ડૉક્ટરે તેને અપેન્ડિસાઈટિસનો દર્દી તરીકે નિદાન કર્યો નહોતો અને તેણે વધુમાં સ્વીકાર્યું છે કે ફરિયાદની તારીખ પછી તથા ટ્રેપ સફળ થયા પછી તેણે ક્યારેય પેટના દુખાવા માટે કોઈ સારવાર લીધી નથી અથવા અપેન્ડિસાઈટિસ માટે સર્જરી કરાવી નથી અથવા અરજદાર તથા બીજાં એક ડૉક્ટર દ્વારા નિર્ધારિત થયેલા રોગ બાબતે, જેની સાથે ફરિયાદીએ ટ્રેપની તારીખ પહેલાં પરામર્શ કર્યો હોય અને જેના ઉલ્લેખ તેણે ફરિયાદ આંક ૧૩માં કર્યો છે, કોઈ પ્રકારની વધુ તપાસ કરાવી નથી, તો શું આ અદાલત માટે એવો નિષ્કર્ષ પહોંચવું સલામત છે કે ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ પેટના દુખાવાની ફરિયાદ સાથે ફરિયાદીનો ધોરાજી જવાનો પ્રવાસ, સતત પેટના દુખાવામાંથી રાહત મેળવવા ઈચ્છુક દર્દીનો ખરેખરનો પ્રવાસ હતો કે કોઈ નિશ્ચિત હેતુથી મોકલવામાં આવેલા વ્યક્તિનો હતો. અરજદાર તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી શેઠનાના જણાવ્યા મુજબ, શરૂઆતથી જ ટ્રેપ ગોઠવવામાં ઉક્ત પોલીસ

ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરીયા જ મૂળ સૂત્રધાર હતા અને તેમને ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ પણ જાણ હતી કે ગોઠવણ મુજબ એક વ્યક્તિ તેમના કાર્યાલયે આવવાનો છે અને ધોરાજી હોસ્પિટલમાં અરજદાર માટે ટ્રેપ ગોઠવવાનો રહેશે. જ્યારે શ્રી શેઠનાએ આવી દલીલ આગળ ધપાવી છે, ત્યારે અદાલતે સ્વાભાવિક રીતે ફરિયાદીના કહેવાથી તેમજ ફરિયાદીની વાતને નજીકથી સ્વીકારતી નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિ નોંધેલી નિષ્કર્ષ પર વધુ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું પડશે. વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી એ.જે. દેસાઈની રજૂઆત એવી હતી કે ફરિયાદી આહીર સમાજનો છે અને તેનો ડૉ.રાયથથ્યા સાથે કોઈપણ પ્રકારનો સંબંધ નહોતો, તેથી બચાવ પક્ષે ઉક્ત મગનભાઈ દાહ્યાભાઈ/લાધાભાઈ અને/અથવા ધોરાજી તાલુકાના પીંપળી ગામના સરપંચ શ્રી રૂપારેલિયા વચ્ચેના સંબંધ બાબતે કંઈક ઠોસ પુરાવું રજૂ કરવું જોઈએ હતું. ધોરાજી તાલુકાના નકશાના આધારે અદાલત ન્યાયિક નોંધ લઈ શકે છે કે ધોરાજી તાલુકામાં પીંપળી નામનું એક ગામ છે અને તે ગામ વડોદર ગામની નજીક આવેલું છે. કોઈ આરોપી પાસેથી આવી અપેક્ષા રાખવી કે તે ધોરાજી તાલુકા પંચાયતના કાર્યાલયમાંથી કોઈને બોલાવે અને સાબિત કરે કે એક સમયે “રૂપારેલિયા” અટક ધરાવતો વ્યક્તિ ઉક્ત પીંપળી ગામનો સરપંચ હતો, તે અતિશય હશે. ડૉ.રાયથથ્યા અને શ્રી રૂપારેલિયા જાતિભાઈ છે, તેનો ગંભીરતાપૂર્વક ઇનકાર કરવામાં આવ્યો નથી. આંક ૨૧ અને ૩૪

પરના દસ્તાવેજો સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે ડૉ.રાયથથ્યાની ધોરાજી સરકારી હોસ્પિટલમાંથી બદલી કરવામાં આવી હતી અને તેમની જગ્યાએ અરજદારની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી; અને શ્રી રાયથથ્યા ધોરાજી સરકારી હોસ્પિટલ છોડવામાં રસ ધરાવતા ન હોવાથી વિવાદવહી ચાલી હતી. એ વિવાદનો વિષય નથી કે અદાલતના આદેશો પછી અથવા અદાલતી કાર્યવાહીમાં થયેલા હસ્તક્ષેપના કારણે, ઉક્ત ડૉ.રાયથથ્યાને તેમની બદલી થયેલી બીજી જગ્યાએ ફરજ સંભાળવા માટે મજબૂર થવું પડ્યું હતું. આ સત્ય છે કે ફરિયાદીને અદાલતી ચતુર વ્યક્તિ કહી શકાય એવો નથી, પરંતુ ઓછામાં ઓછું તેને અખબારો વાંચવાની ટેવને કારણે કંઈક અનુભવ અને થોડી જાણકારી હતી અને અગાઉ બે જુદા ફોજદારી કેસોનો સામનો કર્યો હોવાથી ફોજદારી અદાલતી કાર્યવાહીની કંઈક અનુભૂતિ પણ હતી. તેના હલફનામાકીય નિવેદનના પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૨૬ અને ૨૭માં ફરિયાદીએ સ્વીકાર્યું છે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૦૬(૨) હેઠળ દંડનીય ગુનામાં, અન્ય કલમો સાથે, પોલીસ દ્વારા તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. આ સાક્ષી વિરુદ્ધ નોંધાયેલી ઉક્ત ફરિયાદ આંક ૧૫ પર છે. સંબંધિત અદાલતે ફરિયાદીને જામીન આપ્યા હતા. તેણે એ પણ સ્વીકાર્યું છે કે ફોજદારી કેસોમાંથી એક કેસ ફરજ પર રહેલા ત્રણ પોલીસ કોન્સ્ટેબલો પર હુમલો કરવા તેમજ પોલીસ કર્મચારીઓની વર્દી ફાડી નાખવા માટે નોંધાયો હતો. આ સાક્ષીનું કહેવું છે કે તેની વિરુદ્ધ

નોંધાયેલો કેસ ખોટો કેસ હતો. તેમ છતાં, સ્વીકાર થયા પછી, પ્રથમ માહિતી અહેવાલ આંક ૧૬ પુરાવામાં સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. આ તબક્કે એ નોંધવું પણ સંબંધિત છે કે ફરિયાદીએ ભલે ઇનકાર કર્યો હોય કે તે પરિવહનનો વ્યવસાય કરે છે, છતાં તેણે સ્વીકાર્યું છે કે તે ભારે મોટર વાહનનો ચાલક છે અને મોટર ટ્રક ચલાવે છે; અને તેના હલફનામાકીય નિવેદનના બીજા જ દિવસે તેમજ જે મહિનામાં તેનું નિવેદન નોંધાયું હતું તે જ મહિનાની ૨૨મી તારીખે પણ, તે ટ્રક ડ્રાઇવર તરીકે મહારાષ્ટ્ર જવાનો હતો.

૧૭. એક તરફ ફરિયાદીએ પોતાના જબાનમાં જણાવ્યું છે કે તે એક ખાનગી અતિથિગૃહમાં રાત્રિ રોકાયો હતો અને તે રાત્રે ૦૯-૩૦ વાગ્યા સુધી એ.સી.બી.ની કચેરીમાં હતો અને ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ એ.સી.બી.ની કચેરીમાં તેની હાજરી દરમિયાન કોઈ તૃતીય વ્યક્તિ પ્રવેશી નહોતી. બીજી તરફ, બચાવ પક્ષે ૧૦મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર એ.સી.બી. શ્રી મંજરિયા દ્વારા નોંધાયેલ ફરિયાદીના અગાઉના નિવેદન સંબંધે એક મહત્વનો વિરોધાભાસ બહાર લાવ્યો છે, જેમાં તેણે એવું જણાવ્યું છે કે “મારી ફરિયાદ નોંધાયા પછી હું કચેરીમાં જ રાત્રિ રોકાયો હતો.” ફરિયાદીએ એ નકારી કાઢ્યું છે કે તે એ.સી.બી.ની કચેરીમાં રાત્રે રોકાયો હતો અને દરોડા પક્ષના સભ્યો બીજા દિવસે વહેલી

સવારે કચેરીએ આવ્યા હતા. અલબત્ત, તેમણે એ વાતનો ઇનકાર કર્યો છે કે જ્યારે તેઓ ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ ના રોજ સવારે ૦૬-૩૦ કલાકે એ.સી.બી. પોલીસ સ્ટેશને પહોંચ્યા, ત્યારે દરોડા પાડનાર ટુકડી ના સભ્યો તેમજ પંચો હાજર હતા. પંચ નં.૧, જેને પી.ડબલ્યુ.-૩ આંક રપ તરીકે તપાસવામાં આવ્યો છે, એણે જણાવ્યું છે કે ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સવારે અંદાજે ૦૬-૦૦ વાગ્યે, તે એ.સી.બી.ના કચેરીએ પહોંચ્યો હતો. તેને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ રાત્રે અંદાજે ૦૮-૦૦ વાગ્યે એ.સી.બી.ના કચેરીએ પહોંચવા સૂચના આપી હતી. ફરિયાદીએ સરકારી હિતના કાર્યમાં મદદ કરવા માટે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાને સંમતિ આપી હતી અને ત્યારબાદ, તેને જ્યાં અટકાવવામાં આવ્યો હતો તે સ્થળેથી તે નીકળી ગયો હતો અને શ્રી મંજરીયાએ તેને બીજા દિવસની સવારે એ.સી.બી.ના કચેરીએ આવવા જણાવ્યું હતું. જિરહમાં, તેણે રાત્રે ૦૮-૦૦ વાગ્યાના તે જ દસ્તાવેજનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. પંચ મુજબ, રાજકોટ જંકશનની પાછળ તેની ખેતીની જમીન છે અને તે તે જમીન પરથી આવી રહ્યો હતો. તે રાજકોટના જુબિલી વિસ્તારમાંથી આવી રહ્યો હોવાથી, એ.સી.બી.ના કચેરી પાસેથી પસાર થતો હતો અને જ્યારે તે એ.સી.બી.ના કચેરી નજીક પહોંચ્યો ત્યારે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ તેને અટકાવ્યો હતો. તે સમયે, બીજો પંચ કિશોર અને અન્ય બે થી ત્રણ વ્યક્તિઓ ત્યાં ઊભા

હતા. અલબત્ત, તેમણે હેડ કોન્સ્ટેબલ નારણભાઈની હાજરી અંગે અજ્ઞાનતા દર્શાવી છે અને જણાવ્યું છે કે તેમને ખાતરી નહોતી કે તે દિવસે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા સાથે રોડ પર ઉભેલી વ્યક્તિ નારણભાઈ જ હતા કે નહીં. હવે શ્રી શેઠનાનું કહેવું એ છે કે, જ્યારે ફરિયાદી અને ફરિયાદ પક્ષનો કેસ એવો છે કે ફરિયાદી લગભગ ૦૮-૩૦ પી.એમ. વાગ્યે એ.સી.બી.ના કાર્યાલયે પહોંચ્યો હતો, ત્યારે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ ફરિયાદીના આગમન પહેલાં, એટલે કે પ્રથમ બીજા પંચ કિશોરને અને ત્યારબાદ પ્રથમ પંચ બાબુભાઈ પી.ડબલ્યુ.-૩ ને, બે પંચોને કેવી રીતે રોક્યા હોઈ શકે? જ્યારે ફરિયાદી અને ફરિયાદ પક્ષનો કેસ એવો છે કે ફરિયાદીના આગમન પછી પ્રથમ તબક્કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ શાંતિપૂર્વક ફરિયાદીની વાત સાંભળી અને ફરિયાદીએ વર્ણવેલી વિગતો શરૂઆતમાં લીધી હતી અને ત્યારબાદ તેમની ફરિયાદ નોંધેલી હતી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ ફરિયાદીને એમ પણ વિનંતી કરી હતી કે, જો તે ઇચ્છે તો તે એ.સી.બી.ના કાર્યાલયમાં જ રાત્રિવિશ્રામ કરી શકે. આ પ્રક્રિયામાં ઓછામાં ઓછા ૩૦ થી ૪૫ મિનિટનો સમય લાગ્યો જ હશે. તેથી જો પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા ૦૮-૩૦ પી.એમ. પછી લગભગ ૪૫ મિનિટ સુધી કાર્યાલયમાં જ હાજર હતા, તો તેઓ લગભગ ૦૮-૦૦ પી.એમ. વાગ્યે બે પંચ સાક્ષીઓને કેવી રીતે રોકી અને ગોઠવી શક્યા હોઈ શકે? અરજદાર તરફથી

હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી શેઠનાએ એવો આક્ષેપ કર્યો છે કે ફરિયાદીએ અદાલત સમક્ષ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા, ટ્રેપિંગ ઓફિસર, ના કહેવાથી ફરિયાદ પક્ષના કેસને આધાર મળે તે માટે જુબાની આપી છે, જેથી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા તથા તેમની દ્વારા પંચોની કરાયેલી પસંદગી અદાલતની કોઈ ટીકાનો વિષય ન બને. લાંચની માંગણી અંગે તથા ટ્રેપના દિવસે ધોરાજી સરકારી હોસ્પિટલ ખાતે ફરિયાદી અને અરજદાર વચ્ચે વાસ્તવમાં થયેલી વાતચીત અંગે ફરિયાદીના વર્ણન પર સંપૂર્ણપણે ભરોસો રાખવો જોઈએ કે નહીં, એ અદાલત સમક્ષનો નિર્ણાયક પ્રશ્ન હતો, અને તે બાબતનો વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે યોગ્ય રીતે વિચાર તથા મૂલવણી કરી નથી.

૧૮. હવે સ્થિર થયેલી કાનૂની સ્થિતિ અનુસાર, અદાલતોએ સાક્ષી દ્વારા કરવામાં આવેલા નાનાં વિરોધાભાસો અને અમુક અતિશયોકિતઓને અવગણવાની હોય છે અને જો સત્યને અસત્યથી અલગ કરવું શક્ય હોય, તો અદાલતે તે કસરત કરવી જોઈએ, કારણ કે અંતે તો નીચલી અદાલતમાં ચાલતી કાર્યવાહી હકીકતો શોધવાનું ધ્યેય ધરાવે છે. પરંતુ સ્વીકારાયેલી કાનૂની સ્થિતિ એવી પણ છે કે કોઈ સાક્ષીના પુરાવામાં રહેલા વિરોધાભાસોના સમગ્ર પરિપ્રેક્ષ્ય, કરવામાં આવેલા ફેરફારોનું સ્વરૂપ તથા તેવા સાક્ષી દ્વારા કરવામાં આવેલ છૂટછાટો અને સુધારાઓની

અસર, જો કોઈ ચોક્કસ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતાને ડગમગાવી નાખવા પૂરતી જણાય, તો અદાલત માટે આવા સાક્ષીના પુરાવા પર વિશ્વાસ મૂકવો સલામત ન ગણાય અને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા તપાસાયેલા અન્ય સાક્ષીઓ સંબંધે પણ એવા સાક્ષીના પુરાવાને અનુસમર્થક પુરાવાના રૂપે ઉપયોગમાં લેવું યોગ્ય ન ગણાય. એવો સંકેત આપવામાં આવ્યો છે કે કાર્યવાહી ચાલતી હતી ત્યારે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા અદાલતમાં હાજર હોય તે પરિસ્થિતિને અનુરૂપ રહે તે રીતે ફરિયાદી પોતાની જબાનીની તારીખ અને સમય ગોઠવી રહ્યો હતો, અને આ પાસું નોંધ પર લાવવા માટે ફરિયાદીને પૂછાયેલા પ્રશ્નોમાંથી એવું દર્શાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે કે કેટલીક વખત નીચલી અદાલતમાં કાર્યવાહી દરમિયાન, તથા તે પણ પોતાની સાક્ષી નોંધાતી હતી ત્યારે, ફરિયાદીએ અદાલતને ખોટા કારણો બતાવી મુલતવી અથવા સમયગાળા અંગે ગોઠવણી માગી હતી. નિશ્ચિતપણે, આ સાક્ષીએ પરિસ્થિતિ સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ તેમાંથી એવું સ્પષ્ટ થાય છે કે આ સાક્ષી દ્વારા આપવામાં આવેલું સમજૂતીકરણ તો કાં તો સંતોષકારક નથી અથવા મુલતવી અરજીની બાબતોને વિરુદ્ધ જાય છે. ફરિયાદીના પુરાવાની મૂલવણી કરતી વખતે વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે આ પાસાનું કશી રીતે પણ ધ્યાનમાં લીધું નથી, પરંતુ આ બાબત મહત્વપૂર્ણ પરિસ્થિતિ તરીકે સામે આવી છે, કારણ કે આ જ બાબત અન્ય

મહત્વપૂર્ણ સાક્ષી, એટલે કે પંચ સાક્ષી બાબુલાલ સંબંધે પણ બની છે. સહેલાઈથી એવો તારણ કાઢી શકાય છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા ઉપલબ્ધ હતા અને અદાલતના પરિસરમાં પોતાની હાજરી જાળવી રાખવા સક્ષમ હતા ત્યાં સુધી સરકારી વકીલે પંચ સાક્ષી બાબુલાલને સાક્ષીપેટીમાં રજૂ કર્યો નહોતો. પંચ સાક્ષી બાબુલાલના પુરાવાની મૂલવણી કરતી વખતે આ પાસાનું નિરાકરણ કરી શકાય. સંભાવનાઓમાંથી એક તરીકે એવું સૂચવવામાં આવ્યું છે કે રૂપિયા ૨૦૦/- ની મુદામાલ ચલણી નોટો ફરિયાદીએ જ બહાર કાઢી હતી અને આ રકમ એ રીતે આપી હતી કે ડૉક્ટરે આ રકમ પોતાના પાસે રાખે જેથી જરૂર પડે તો એને એનેસ્થેટિસ્ટની ફી ચૂકવવામાં તથા ઇન્ડ્રા-વેઇન સેલાઇન વગેરે મંગાવવામાં ખર્ચી શકાય. ફરિયાદીના પુરાવામાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ૦૯ જાન્યુઆરી ૧૯૮૬, એટલે કે છટકાની તારીખે પણ ફરિયાદીને વારો કાઢીને કોઈ પ્રાથમિકતા આપવામાં આવી નહોતી. ૦૭ જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ પણ, અરજદાર તથા જણાવેલ હોસ્પિટલમાં અનુસરાતી પ્રથાના અનુસાર જ અરજદારએ તેની તપાસ કરી હતી. સામાન્ય રીતે, જેને પાસેથી ભ્રષ્ટ સરકારી સેવકને ગેરકાયદેસર પરિતોષ મેળવવાની કોઈ આશા હોય, તેવા લાંચ આપનાર પ્રત્યે કોઈક અનુકૂળતા બતાવવાનો તેને લોભ થતો હોય છે; પરંતુ જિરહ દરમિયાન ફરિયાદીએ આપેલા જવાબોમાંથી એવો અર્થ નીકળે છે કે ૦૯ જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના

રોજ, કેસપત્રકો બહાર કાઢ્યા બાદ, જે અરજદારના કેબિનની બહાર બેઠેલી મહિલા પિયોને સોંપવામાં આવ્યા હતા, દર્દીઓને વારો ફેરવીને બોલાવવામાં આવતા હતા અને જ્યારે ફરિયાદીનો વારો આવ્યો ત્યારે તે અરજદારના કેબિનમાં પ્રવેશ્યો હતો. એટલે ફરિયાદીને કોઈ પ્રાથમિકતા આપવામાં આવી નહોતી. એ જ રીતે તેને દાખલાની અરજી લાવવા કહેવામાં આવ્યું હતું. ફરિયાદ પક્ષનો એવો કેસ નથી અને ફરિયાદીની પણ એવી આવૃત્તિ નથી કે અરજદારએ પોતાના પાસે રહેલું દાખલાનું ફોર્મ ઉપયોગમાં લીધું હતું અથવા પોતાના અધિનસ્ત સ્ટાફ મારફતે એવું દાખલાનું ફોર્મ મંગાવ્યું હતું. આ અદાલતને માનવાનો કારણ છે કે ફરિયાદી પહેલાં કેટલાક દર્દીઓની તપાસ થઈ ગઈ હશે અને કેટલાક હજુ કતારમાં હશે. આવા કોઈપણ વ્યક્તિનું નિવેદન લેવામાં આવ્યું નથી; નહીં તો હોસ્પિટલના રેકૉર્ડ અને કેસપત્રકો પરથી તપાસ અધિકારી એવા વ્યક્તિઓને શોધી શક્યો હોત. અરજદારના કેબિનની બહાર જ બેઠેલી મહિલા પિયોને તપાસવામાં ન આવવું મહત્વપૂર્ણ ગણવું જોઈએ કે કેમ, એ પણ એવો પ્રશ્ન છે જેને વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે યોગ્ય રીતે ઉત્તર આપ્યો નથી. એ સાચું છે કે પુનરાવર્તનની આવશ્યકતા નથી અને તેથી આ મહિલા પિયોન પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી નહોતી; પરંતુ જ્યારે દર્દીઓ બહાર બેઠા હોય અથવા ડૉક્ટરના બોલાવવાથી તપાસાઈ રહ્યા હોય ત્યારે પણ તેને કેબિનની અંદર જવાનો વિશેષ અધિકાર હતો. તે

ફરિયાદી, જે દર્દી હતો, તેની સાથે પંચ નં. ૧ ને અરજદારના કેબિનમાં પ્રવેશવાની મંજૂરી આપી શકે તેમ હતી; નહિતર તો આ મહિલા પિયોન અથવા ડૉક્ટર પોતે જ પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી-૩ પંચ નં. ૧ ને કેબિનમાં પ્રવેશતા અટકાવ્યા હોત. પંચ નં. ૧, પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી-૩, ક્યારેય અરજદારના કેબિનમાં પ્રવેશ્યો હતો કે નહીં અને તેણે વાસ્તવમાં બનેલી ઘટનાઓ જોઈ હતી કે વાતચીત સાંભળી હતી કે નહીં, તે પણ પ્રશ્નો છે. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાનું એવું કહેવું નથી કે તેઓ કેબિનની તુરંત બહાર ઊભા હતા અને અરજદારના કેબિનનો પ્રવેશદ્વાર તેમની નજીકતા અને નજરની સીમામાં હતો. તેથી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા એ કહેવા સક્ષમ જણાતા નથી કે પંચ નં. ૧ વાસ્તવમાં અરજદારના કેબિનમાં પ્રવેશ્યો હતો. દલીલની ખાતર જો માન્ય રાખવામાં આવે કે પંચ નં. ૧ ફરિયાદી સાથે અરજદારના કેબિનમાં ગયો હતો, તો તે હકીકત ફરિયાદ પક્ષને મદદરૂપ થઈ શકે. જોકે, તે અરજદારના વિરોધમાં જતું નથી. વિપરીત રીતે, સાથેસાથે એવો અનુમાન પણ કાઢી શકાય છે કે મહિલા પિયોન અને અરજદારએ પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી-૩ પંચ નં. ૧ ને અરજદારના કેબિનમાં પ્રવેશવાની આપેલી મંજૂરી એ એવું વર્તન છે, જેને તેની નિર્દોષતાની અરજ સાથે સુસંગત વર્તન કહી શકાય, કારણ કે ડૉક્ટરનું તપાસખંડ વિશેષાધિકાર ધરાવતું ક્ષેત્ર છે.

૧૯. અગાઉ ચર્ચા કરેલ મુજબ, પંચ નં.૧- પી.ડબલ્યુ.-૩ મુજબ, તે રસ્તેથી પસાર થતો વ્યક્તિ હતો અને જ્યારે તે એ.સી.બી. કચેરીની નજીકના રસ્તેથી પસાર થતો હતો, ત્યારે લગભગ રાત્રે ૦૮-૦૦ વાગ્યે એ.સી.બી.ના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાએ તેને રોક્યો હતો. આ સાક્ષીએ જણાવેલો સમય નિર્ણાયક અને મહત્વનો છે. આ સાક્ષીનો દાવો એવો છે કે તે એક ધર્માદાય સંસ્થાનો સભ્ય છે અને સમાજમાં ભ્રષ્ટાચાર તથા અન્ય આવા દુષ્કારોને રોકવાના કાર્યમાં સક્રિય રીતે ભાગ લે છે, અને ઉક્ત જાહેર ધર્માદાય ટ્રસ્ટના અન્ય અનેક સભ્યોએ અગાઉ પંચ તરીકે ભાગ લીધો હતો તથા એ.સી.બી.ને મદદ કરી હતી, એવો આ સાક્ષીનો અદાલત સમક્ષનો ઉદ્દેશ છે. તેથી, આ સાક્ષીએ દર્શાવેલો રાત્રે ૦૮-૦૦ વાગ્યાનો સમય, સમય દર્શાવવામાં થયેલી નાની ભૂલ માનીને અવગણવો જોઈએ કે નહીં, એ એવો પ્રશ્ન હતો કે જેનો વિચાર માનનીય નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે કરવો આવશ્યક હતો. માનનીય વધારાના સરકારી વકીલે આ સાક્ષીની યાદશક્તિ તાજી કરાવીને પણ તેનો સામનો કરાવવાનો કોઈ પ્રયત્ન કર્યો નથી. પંચ નં.૨ની તપાસ કરવામાં આવી નથી. તેથી, પંચ નં.૧ એટલે કે પી.ડબલ્યુ.-૩ને રોકી તેને પંચ તરીકે કાર્ય કરવા વિનંતી કરવામાં આવી અને પંચ તરીકે જોડાવા કહેવામાં આવ્યું, તે સમયથી કેટલા મિનિટ પહેલાંની ઘટના હતી, તે અસ્પષ્ટ જ રહી છે. તેથી, પંચ નં.૨ને કદાચ થોડા મિનિટ પહેલાં અને

નિશ્ચિતપણે રાત્રે ૦૮-૦૦ વાગ્યા પહેલાં રોકવામાં આવ્યો હોઈ શકે. ફરિયાદીના કહેવા મુજબ, તે રાત્રે ૦૮-૩૦ વાગ્યા પહેલાં રાજકોટ ખાતે એ.સી.બી.ની કચેરીએ પહોંચ્યો નહોતો. આશ્ચર્યની વાત એ છે કે જે વ્યક્તિને પ્રથમ રોકી પંચ તરીકે કાર્ય કરવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી, તેને પંચ નં.૧ તરીકે કામ કરવા કહેવામાં આવ્યું નહોતું. એ સાચું છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાને બે પંચોમાંથી કોઈને પણ ફરિયાદીના પડછાયો પંચ તરીકે ઉપયોગ કરવાનો સ્વતંત્ર અધિકાર હતો. અરજદાર તરફથી હાજર રહેલા માનનીય વકીલ શ્રી કે.જે. શેઠનાએ રજૂ કર્યું છે કે સરકારના પરિપત્રો તથા એ.સી.બી.ના અધિકારીઓ દ્વારા અપનાતી સામાન્ય પદ્ધતિ મુજબ, એ.સી.બી. દ્વારા ગોઠવાયેલા ટ્રેપ કેસોમાં સરકારી કર્મચારીઓને પંચ સાક્ષી તરીકે કાર્ય કરવા વિનંતી કરવામાં આવે છે. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા પાસે પૂરતો સમય હોવા છતાં તેમણે સરકારી કર્મચારીઓને પંચ સાક્ષી તરીકે કેમ ગોઠવ્યા નહોતા, તે બાબત સ્પષ્ટ થતી નથી, અને તેથી એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે આ બંને પંચોને ગૂઢ હેતુસર પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા અને પંચની પસંદગીમાં પારદર્શિતા તથા વાસ્તવિક નિષ્પક્ષતાનો તત્વ ગેરહાજર માનવો જોઈએ. એ સાચું છે કે ખાનગી વ્યક્તિ પણ એ.સી.બી.ના ટ્રેપ કેસોમાં પંચ તરીકે કાર્ય કરી શકે અને તેને તે માટે કહેવામાં પણ આવી શકે, અને વિશ્વસનીય તથા પ્રતિષ્ઠિત સ્વતંત્ર નાગરિકને કદાચ વધુ વિશ્વસનીય સાક્ષી ગણાવી

શકાય, કારણ કે બચાવ પક્ષ દ્વારા સામાન્ય રીતે એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે પંચ તરીકે પસંદ કરાયેલા સરકારી કર્મચારીઓ પર એ.સી.બી. દબાણ કરી શકે છે અને ખાતાકીય કાર્યવાહીનો ભય હોવાને કારણે આવા પંચોને કોઈ નિશ્ચિત રીતથી તથા ટ્રેપ ગોઠવનાર અધિકારીની ઈચ્છા અને મનસૂબા મુજબ જુબાની આપવા કહેવામાં આવે છે. તેથી, હાલના કેસમાં તપાસાયેલ પંચ નં.૧ પી.ડબલ્યુ.-૩ને તેવી સ્વતંત્ર પ્રતિષ્ઠાવાળા વ્યક્તિ તરીકે સ્વીકારવો જોઈએ કે નહીં, એ અદાલત સમક્ષનો પ્રશ્ન છે. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૭૪ ને કલમ ૩૮૬ સાથે વંચાતા હેઠળની અપીલનો વિચાર કરતી વખતે, આ અદાલતને સમગ્ર પુરાવાનું પુનઃમૂલવણી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે અને જરૂરી હોય તો, દોષિત ઠરાવ તથા સજાના ચુકાદા અને આદેશને પુષ્ટિ આપતાં હોય અથવા તેને પલટતાં હોય, અદાલત ચુકાદો ફરીથી લખી શકે છે, એ સ્થિર કાનૂની સ્થિતિ છે. પુરાવામાં આડકતરી રીતે નોંધાયેલ પરિસ્થિતિ એવી છે કે પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાને કદાચ ફરિયાદી લગભગ રાત્રે ૦૮-૩૦ વાગ્યે તેમની કચેરીએ આવશે તેની જાણ હતી. તા. ૦૮ જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ રાત્રે ૦૮-૩૦ વાગ્યે પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા એ.સી.બી. પોલીસ સ્ટેશનમાં ૧૧ માટે હાજર હતા, તે બાબત પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાના વર્ણનને જોતા સંતોષકારક રીતે નોંધ પર આવી નથી; તેમજ સરકારી વકીલે પણ આ બાબતે કોઈ પ્રશ્ન પૂછવાનો

પ્રયત્ન કર્યો નથી જેથી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા પરિસ્થિતિનું સમજૂતી આપી શકે. એ.સી.બી. પોલીસ સ્ટેશન નિયમિત પોલીસ સ્ટેશન નથી અને જો અધિકારીઓ અન્ય કોઈ કામમાં વ્યસ્ત ન હોય, તો ત્યાં સામાન્ય રીતે માત્ર પોલીસ સ્ટેશન અધિકારી અથવા પોલીસ સબ-ઇન્સ્પેક્ટરના દરજ્જાનો એક અધિકારી જ હાજર હોય. ફરિયાદીએ પોતાની જુબાનીમાં જણાવ્યું છે કે જ્યારે તે રાત્રે ૦૮-૦૦ વાગ્યે અથવા ૦૮-૩૦ વાગ્યે એ.સી.બી.ની કચેરીએ પહોંચ્યો, ત્યારે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા પોતાની કચેરીમાં હાજર હતા અને સ્ટાફના સભ્યો પણ ત્યાં હાજર હતા, અને કેટલીક વિગતો મેળવી લીધા બાદ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાએ ફરિયાદ આંક ૧૩ તરીકે નોંધેલી હતી. પંચની પસંદગીનો પ્રશ્ન તો ત્યારબાદ જ ઊભો થાય. પંચ નં.૧ પી.ડબલ્યુ.-૩ એવું કહેતો નથી કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા સિવાય અન્ય કોઈએ તેને બોલાવ્યો હતો અને તેને પોતાની કચેરીમાં બેઠેલા પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયાને મળવા કહેવામાં આવ્યું હતું. રાજકોટ જિલ્લાનું મુખ્ય મથક હતું/છે અને સૌરાષ્ટ્ર પ્રદેશનું સૌથી મોટું શહેર હતું/છે. રાજકોટ શહેરના દરેક નાગરિક એ.સી.બી. ના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે ફરજ બજાવતા અધિકારીને નામથી જાણતા ન પણ હોય. સમાજનો એવો અનુભવ છે કે એ.સી.બી. પોલીસ સ્ટેશનમાં નિયુક્ત પોલીસ કર્મચારીઓ નિયમિત રીતે યુનિફોર્મ પહેરતા હોવા જોઈએ એમ નથી અને સામાન્ય રીતે તેઓ ખાનગી

વસ્ત્રોમાં હોય છે. તેઓ ખાનગી વસ્ત્રોમાં અવરજવર કરતા અને પોતાની ફરજો બજાવતા હોય છે. ફરિયાદીનું એવું કહેવું નથી કે જ્યારે પંચ નં. ૧ બાબુલાલને બોલાવવામાં આવ્યો, પસંદ કરવામાં આવ્યો અને પંચ તરીકે કાર્ય કરવા વિનંતી કરવામાં આવી ત્યારે તે પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા સાથે હાજર હતો. બંને પંચોને ફરિયાદી સમક્ષ પ્રથમ વખત ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સવારે પંચો તરીકે પરિચિત કરવામાં આવ્યા હતા, કારણ કે પંચો સવારે ૦૬-૦૦ વાગ્યે, એટલે કે ફરિયાદી એ.સી.બી.ની કચેરીમાં પહોંચે તે પહેલાં, જ્યાં તે રાત્રી રોકાયો હતો તે ખાનગી અતિથિ ગૃહમાંથી નીકળી, એ.સી.બી.ની કચેરીએ પહોંચી ગયા હતા. પુરાવા મુજબ, પંચ નં. ૧ સવારે ૦૬-૦૦ વાગ્યે એ.સી.બી.ની કચેરીએ પહોંચ્યો હતો અને ફરિયાદી સવારે ૦૬-૩૦ વાગ્યે પહોંચ્યો હતો. પંચ નંબર ૧ - બાબુલાલ પી.ડબલ્યુ.-૩ ના જણાવ્યા મુજબ, જ્યારે તેઓ સ્ટેટ બેંક ઓફ સૌરાષ્ટ્ર પાસેના રોડ પરથી પસાર થઈ રહ્યા હતા, ત્યારે તે સમયે ત્યાં ત્રણથી ચાર વ્યક્તિઓ ઉભી હતી અને પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા તેમાંના એક હતા. ઉક્ત પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ પંચ નં. ૧ ને રોકી બોલાવ્યો હતો અને પંચ નં. ૧ નું નામ, ધંધો વગેરે જાણી લીધા હતા. તે સમયે પંચ નં. ૨ એટલે કે કિશોરભાઈ પણ ત્યાં ઊભા હતા અને તેમનું નામ, સરનામું વગેરે વિગતો પણ લેવામાં આવી હતી. પુરાવામાં એવું આવેલું નથી કે આ બે પૈકી કોઈપણ પંચને

બીજા દિવસે સવારે ૦૬-૦૦ વાગ્યે એ.સી.બી.ની કચેરીએ હાજર થવા માટે લેખિત જાણ કરવામાં આવી હતી. પંચ નં. ૧ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયાને કેવી રીતે અને શા માટે ઓળખતા હતા, તે પ્રશ્નોના યોગ્ય જવાબ ફરિયાદ પક્ષ તરફથી આપવામાં આવ્યા નથી અને અદાલતના મનમાં એવો પ્રભાવ ઊભો કરવા માટે એટલું પૂરતું છે કે પંચ નં. ૧ એ.સી.બી.ના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયાને ઓળખતા હતા. તેમને પોતાની સ્થિતિ અંગે જાગૃતિ હતી અને તેમનું અટક પણ તેમને જાણીતી હતી. એક તરફ, ફરિયાદીની વાત એવી છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયા એ.સી.બી.ની કચેરીમાં હંમેશા તેની સાથે જ હતા, તો પછી પંચ નં. ૧ પી.ડબલ્યુ.-૩ ની આ વાત કેવી રીતે માન્ય ગણી શકાય કે ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ ના રોજ રાત્રે ૦૮-૦૦ વાગ્યે તેમની પસંદગી બીજા પંચ કિશોરભાઈ સાથે પંચ તરીકે કરવામાં આવી હતી. એવી ગંધ આવે છે કે પંચ નં. ૧ બાબુલાલ અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયા વચ્ચે કોઈક કડી હતી, અને હાલના કેસમાં પંચ સાક્ષીઓની પસંદગી ન તો પારદર્શક હતી અને ન તો નિષ્પક્ષ હતી, તે મુદ્દાને ભારપૂર્વક રજૂ કરતાં શ્રી શેઠનાએ આ અદાલત સમક્ષ નીચે જણાવેલ તથ્યો રજૂ કર્યા છે, જે પંચ નં. ૧ પી.ડબલ્યુ.-૩ ના નિવેદનમાં આવેલ છે:

- (i) પંચો ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સવારે ૦૬-૦૦ વાગ્યાથી રાત્રે ૦૮-૩૦ વાગ્યા સુધી દરોડા પક્ષના સભ્યો સાથે હતા અને

પંચો ટ્રેપિંગ અધિકારી તેમજ દરોડા પક્ષના સભ્યોની સતત સાન્નિધ્યમાં હતા (ફકરો ક્રમાંક ૯).

(ii) જો કે આ પંચ નં.૧ એ પોતાની જુબાનીના પરિષેદ નં.૧ માં જણાવ્યું છે કે એ.સી.બી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે તેને રોકીને બોલાવ્યો હતો, તે પોતાની જુબાનીના પરિષેદ નં.૯ માં તેના વિરુદ્ધમાં રજૂ કરે છે કે તે તા. ૦૯ જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ ના રોજ સવારે ૦૬-૦૦ વાગ્યાથી રાત્રે ૦૮-૩૦ વાગ્યા સુધી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા સાથે હતો, તેથી તેને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા, શ્રી ઝાલા, એક રમેશભાઈ અને નારણભાઈના નામની જાણ થઈ હતી. અહીં આ સાક્ષીની જુબાનીમાં નારણભાઈ નામનો ઉલ્લેખ મહત્વપૂર્ણ છે. તેમ છતાં, તેણે જણાવ્યું છે કે જ્યારે તેણી એ.સી.બી.ની કચેરીએ પહોંચી હતી ત્યારે વહેલી સવારે આ હેડ કોન્સ્ટેબલ નારણભાઈ કચેરીમાં હાજર હતો કે નહીં તેની તેને જાણ નથી. તેના કહેવા મુજબ, તે સમય પહેલાં તે હેડ કોન્સ્ટેબલ નારણભાઈને ઓળખતો ન હતો.

(iii) પંચ નં.૧ મજૂર કોન્ટ્રાક્ટર હતો, પરંતુ તે સરકારથી મંજૂર મજૂર કોન્ટ્રાક્ટર નહોતો અને તે સમયે તે આવકવેરો પણ ભરતો નહોતો. તે પોતાના કામે સવારે અંદાજે ૦૮-૦૦ વાગ્યે જતો અને સાંજે ૦૬-૦૦ વાગ્યા પછી પરત આવતો. તે દિવસોમાં સહકાર

સોસાયટીમાં તેનું કામ ચાલી રહ્યું હતું અને તે સોસાયટી નીલકંઠ ટોકીઝ પાસે આવેલી છે, પરંતુ જે સમયે તેને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ રોક્યો હતો, તે સમયે તે પોતાના કાર્યસ્થળેથી પરત ફરી રહ્યો નહોતો, પરંતુ પોતાના ફાર્મહાઉસમાંથી પોતાના નિવાસસ્થાને જઈ રહ્યો હતો. આ સાક્ષીએ સ્પષ્ટ રીતે એવું જણાવ્યું નથી કે તેના ફાર્મહાઉસથી તેના નિવાસસ્થાને જવા માટે એ.સી.બી. કચેરી પાસે આવેલી સ્ટેટ બેંક ઓફ સૌરાષ્ટ્ર તરફ જતો રસ્તો પસાર કરવો આવશ્યક હતો. ફાર્મહાઉસ અને તેના નિવાસસ્થાન વચ્ચેના અંતરના સંબંધમાં કોઈ ઉદ્દેખ નથી. ફરિયાદ પક્ષે ઓછામાં ઓછું એટલું તો જણાવવું જ જોઈતું હતું કે બંને સ્થળો વચ્ચેનું અંતર યોગ્ય રીતે ૧, ૨ અથવા ૩ કિ.મી. જેટલું ચાલીને જઈ શકાય એવું હતું. તેથી સાંજના સમયમાં રાજકોટ શહેરની પેલે પાર આવેલ પોતાના નિવાસસ્થાને તે પોતાના ફાર્મહાઉસથી પગપાળા જઈ શકે. જોકે તે રસ્તાથી અનેક વ્યક્તિઓ પસાર થઈ રહી હતી, તેમ છતાં માત્ર પંચ નં.૧, પી.ડબલ્યુ.-૩ ને જ રોકી પંચ તરીકે કાર્ય કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું. આ સાક્ષીનો દાવો છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ કયા કામ માટે તેની સેવા માગી હતી તે તેને ખબર નહોતી. તેને ફક્ત એટલું જ કહેવામાં આવ્યું હતું કે તેની સેવા સરકારી કામ માટે જરૂરી છે અને તે સમયે

તેને એટલી પણ જાણ નહોતી કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા એ.સી.બી.માં અધિકારી છે. તેમ છતાં, તેને જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રથમ માળે એ.સી.બી.ની કચેરી આવેલી છે અને તેને ત્યાં જવું હતું.

(iv) તેમના જામીનબંધી નિવેદનના ફકરા નં.૧૨ માં, કેટલીક હકીકતો જણાવ્યા બાદ, આ સાક્ષી પલટી ગયો હતો અને “.. .. હવે હું કહું છું કે” એમ કહી જુદી હકીકતોનું નિવેદન કર્યું હતું.

(v) આ પંચ સાક્ષીએ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાને એવી કોઈ વિનંતી કરી નથી કે તે મજૂર કોન્ટ્રાક્ટર છે અને તેનો આખો દિવસ બગડી જશે અને તેથી તેને માફ કરવામાં આવે. આ સાક્ષીએ એ સૂચનનો ઇનકાર કર્યો છે કે તેને એક બાબતથી અવગત કરવામાં આવ્યો હતો કે ધોરાજી ખાતે ટ્રેપ ગોઠવવાનો છે અને તેથી તેને ધોરાજી આવવાનું હતું અને તેમાં ઘણાં કલાકો લાગી શકે અને તેથી તેને પોતાના નિવાસસ્થાને જાણ કરી દેવી જોઈએ કે તે ઘેર બહુ મોડા પરત ફરશે.

(vi) આ પંચ સાક્ષી અનુસાર, જ્યારે તે ૦૮-૧૫ વાગ્યે રાત્રે ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ ત્યાંથી નીકળ્યો, ત્યારે બીજો પંચ કિશોરભાઈ હજી ત્યાં ઊભો હતો. તેણે વધુમાં એવું પણ જણાવ્યું છે કે જ્યારે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરીયાએ તેને પ્રથમ દિવસે

અર્થાત ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ પંચ તરીકે કાર્ય કરવા કહ્યું હતું, ત્યારે ફરિયાદી-બાવનજી હાજર હતો. આ વર્ણન પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરિયા અને ફરિયાદી-બાવનજીના વર્ણનથી સંપૂર્ણપણે વિરુદ્ધ છે.

(vii) આ પંચ સાક્ષીએ પોતાની જુબાનીના ફકરા નં. ૧૪ માં સ્વીકાર્યું છે કે જો કોઈને જંકશન વિસ્તારથી પુનિતનગર જવું હોય, તો તે ઢેબર રોડ મારફતે સીધો જઈ શકે અને તે રસ્તો ટૂંકો પડે. તેમ છતાં, તેણે એવું જણાવ્યું છે કે તેણે પસંદ કરેલો માર્ગ તુલનાત્મક રીતે લાંબો માર્ગ હતો એવું તે કહી શકતો નથી. આ પંચે કબૂલ્યું છે કે તે સરદાર પટેલ યુવક મંડળનો સભ્ય છે અને ઉક્ત “મંડળ” ની કાર્યકારી સમિતિનો પણ સભ્ય છે. આ સાક્ષીની જુબાની દરમિયાન પુરાવામાં રજૂ કરાયેલ દસ્તાવેજ આંક ૨૭ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તે ટ્રસ્ટીઓમાંનો એક છે અને આ મંડળ જાહેર પરોપકારી ટ્રસ્ટ તરીકે નોંધાયેલ છે. આંક ૨૭ બોમ્બે જાહેર ટ્રસ્ટ અધિનિયમ, ૧૯૫૦ હેઠળ ચેરિટી કમિશનરની કચેરીમાં રાખવામાં આવતી નોંધપોથીનો ઉતારો છે. એક મોહનભાઈ જે. પાનસુરિયા ટ્રસ્ટના પ્રમુખ છે અને નાનાલાલ ભગવંદાસ ક્યાડા ઉપપ્રમુખ છે. તેણે વધુમાં એવું જણાવ્યું છે કે નાથાલાલ ચંદારાણા ટ્રસ્ટની સ્થાપના સમયથી જ ઉક્ત ટ્રસ્ટના સચિવ છે.

(viii) પોતાની જુબાનીના ફકરા નં. ૧૮ માં આ સાક્ષીએ જણાવ્યું છે કે એ.સી.બી. દ્વારા ગોઠવાયેલા ટ્રેપમાં નાથાલાલ ક્યાડાને એક વખત પંચ તરીકે બોલાવવામાં આવ્યો હતો કે કેમ, તેની તેને જાણ નથી. અબ્દુલ કરીમ બાબુભાઈ મોઘલ વિરુદ્ધ એ.સી.બી. દ્વારા ગોઠવાયેલા ટ્રેપના કેસમાં નાથાલાલ ચંદારાણા નામના સચિવને પંચ તરીકે લેવામાં આવ્યા હતા કે કેમ, તે પણ તેને ખબર નથી. હંસરાજભાઈ દૂધાગ્રા ઉક્ત ટ્રસ્ટના ખજાનચી છે, પરંતુ ૨૩મી માર્ચ ૧૯૮૪ના રોજ એ.સી.બી. દ્વારા ગોઠવાયેલા ટ્રેપમાં તેમને પંચ તરીકે કાર્ય કરવા કહેવામાં આવ્યું હતું કે નહીં, તેની તેને જાણ નથી. નિશ્ચિતપણે, તેણે આ વાતનો ઇનકાર કર્યો છે કે ઉક્ત હંસરાજ દૂધાગ્રા કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટાયેલા મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેટર હતા. તેમ છતાં, તેણે સ્વીકાર્યું છે કે નાથાલાલ ચંદારાણા કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર તરીકે કોર્પોરેશનમાં કોર્પોરેટર હતા. આ સાક્ષીને એ બાબતની પણ જાણ નથી કે કાર્યકારી સમિતિના સભ્ય હીરાભાઈ પોપટભાઈ ખુન્ટને પણ એ.સી.બી. દ્વારા ગોઠવાયેલા કોઈ ટ્રેપમાં પંચ તરીકે કાર્ય કરવા કહેવામાં આવ્યું હતું કે નહીં. આ સાક્ષીએ કબૂલ્યું છે કે નારણભાઈ નામના એક પોલીસ હેડ કોન્સ્ટેબલ ઉક્ત ટ્રસ્ટની કાર્યકારી સમિતિના સભ્ય છે. જોકે, આ સાક્ષીએ આ વાતનો ઇનકાર કર્યો છે

કે આ નારણભાઈ એ.સી.બી. ની કચેરીમાં ફરજ પર હતા. તેના મુજબ, તે “ડી સ્ટાફ” સાથે હતા. આ સાક્ષીએ પોતાના નારણભાઈ સાથેના સંબંધો અને ઓળખાણ ઉપર પડદો રાખવા માટે, જે કારણો આ સાક્ષીને જ સારી રીતે જાણ્યા હશે, જાણતાં સ્વીકારાત્મક વલણ દાખવ્યું છે, કારણ કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ પોતાની જુબાનીમાં સ્પષ્ટપણે કબૂલ્યું છે કે રાજકોટ ખાતેની તેમની એ.સી.બી. કચેરીમાં હેડ કોન્સ્ટેબલ નારણભાઈ હતા અને હજુ પણ છે, અને રેડિંગ પક્ષના સભ્ય તરીકે તેમનું નિવેદન પણ તેમણે નોંધ્યું હતું. તેનો અર્થ એવો થાય છે કે ઉક્ત હેડ કોન્સ્ટેબલ નારણભાઈ અને પંચ નં. ૧-પી.ડબલ્યુ.-૩ બબુલાલ સરદાર પટેલ યુવક મંડળ નામના એક પરોપકારી ટ્રસ્ટમાં સમાન દરજ્જો ભોગવી રહ્યા હતા, કારણ કે બંને ટ્રસ્ટી હતા. તેમ છતાં આ સાક્ષીએ એવું કહેવાની હિંમત કરી છે કે જ્યારે તેને અટકાવી, બોલાવી અને પંચ બનવા વિનંતી કરવામાં આવી ત્યારે ઉક્ત નારણભાઈની હાજરી અંગે તેને જાણ નહોતી; અને જ્યારે તે સવારે ૦૬-૦૦ વાગ્યે એ.સી.બી. ની કચેરીએ પહોંચ્યો ત્યારે ઉક્ત નારણભાઈ-હેડ કોન્સ્ટેબલ હાજર હતા કે નહીં, તેની પણ તેને જાણ નહોતી. કારણ કે નારણભાઈનું નિવેદન રેડિંગ પક્ષના સભ્ય તરીકે નોંધવામાં આવ્યું છે, તેથી વાજબી રીતે એવો

અનુમાન કાઢી શકાય કે ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સવારે ૦૬-૩૦ વાગ્યાથી તૈયારીઓ શરૂ કરનાર રેડિંગ પક્ષના તે સભ્ય હતા. એ સાચું છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ પણ આ બાબત કબૂલેલી નથી કે આ ટ્રસ્ટના, જેમાં એ.સી.બી. કચેરીમાં કામ કરતા એક હેડ કોન્સ્ટેબલ કાર્યકારી સમિતિના સભ્ય તરીકે સક્રિય રીતે જોડાયેલા હતા, એવા અનેક સભ્યોને રાજકોટ ખાતે એ.સી.બી. દ્વારા ગોઠવાયેલા ટ્રેપોમાં પંચો તરીકે લેવામાં આવ્યા હતા. બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા એ.સી.બી. ના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી સરવૈયા, જે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાના પૂર્વવર્તી હતા, તેમનું નામ લઈને સૂચનો કરવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ આ નોંધવું પણ મહત્વનું છે કે તેમણે આ સૂચનાનો ઇનકાર પણ કર્યો નથી. તેમણે માત્ર એટલું જ જણાવ્યું છે કે તેમને જાણ નથી. સ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ એવી છે કે સાક્ષી દ્વારા ઇનકાર કરાયેલ હકીકત અને જે હકીકત કબૂલવામાં આવી નથી અથવા જે હકીકત અંગે સાક્ષીને જાણ નથી, તે બંને વચ્ચે તત્પતઃ મહત્વનો ફરક છે. આ તમામ સૂચનોના જવાબ આપતી વખતે, પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાને એવું કહેવું શક્ય હતું કે તેઓ આ પ્રશ્નોના યોગ્ય જવાબ માત્ર નોંધપોથીની તપાસ કર્યા પછી જ આપી શકે અને અન્યથા નહીં. જ્યારે આ તમામ સૂચનો કરવામાં આવ્યા

હતા, ત્યારે ફરિયાદ પક્ષ એ.સી.બી. ના હેડ કોન્સ્ટેબલ નારણભાઈ પટેલની તપાસ કરી શક્યો હોત, જે રેડિંગ પક્ષના સભ્ય હતા અને પંચ નં. ૧-પી.ડબલ્યુ.-૩ બબુલાલ સાથે ટ્રસ્ટના પણ સભ્ય હતા, કારણ કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાના પુરાવાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉક્ત નારણભાઈ પટેલ લાંબા સમયથી એ.સી.બી. કચેરીમાં હેડ કોન્સ્ટેબલ હતા.

(ix) પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા દ્વારા આવી ટ્રસ્ટમાંથી પંચોની પસંદગી કરવી એ એવો નિર્ણય છે કે જેને અદાલત પ્રોત્સાહન આપી શકે કે આવી પ્રથાની નિંદા થવી જોઈએ, અથવા આ અંગે અન્ય કોઈ સ્વતંત્ર ટિપ્પણી કરવાની આવશ્યકતા છે કે નહીં, તે વિચારણા માંગતો મુદ્દો છે. કોઈ સામાજિક સંસ્થા જો એ.સી.બી. સાથે હાથ મિલાવી ભ્રષ્ટાચારની બુરાઈને કાબૂમાં લેવા માટે પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવા આતુર હોય, તો આવી સંસ્થા સાથે સંકળાયેલા વ્યક્તિને પંચ તરીકે પસંદ કરવાની બાબતને જુદા દૃષ્ટિકોણથી જોવી જોઈએ, કારણ કે તેમાં અનુચિત ઉત્સાહ પોતાની ભૂમિકા ભજવે તેવો કંઈક અવકાશ રહેલો હોય છે. આવી હકીકતી પરિસ્થિતિમાં, છટકું ગોઠવવાની પ્રક્રિયા તથા છટકું પંચનામું તૈયાર કરવાની કામગીરીમાં અદાલતે સર્વાધિક પારદર્શિતા અને વસ્તુલક્ષિતતા પર આગ્રહ રાખવો જોઈએ. લાંચના કેસમાં, દરોડા

માટે સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકારીનો કર્તવ્ય હોય છે અને તે માટે ગંભીર પ્રયત્નો કરવાના આવશ્યક હોય છે. અહીં હાલના કેસમાં એવું બહાર આવ્યું છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયા કદાચ પંચના આગમન અંગે માહિતગાર હતા અને તેથી તેમણે પંચ સાક્ષીઓને બીજા દિવસે સવારે ૦૬-૦૦ વાગ્યે, તા. ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ, તેમના કચેરીમાં હાજર રહેવા જણાવ્યું હતું. આ બાબતે પુરાવામાં રહેલો વિરોધાભાસ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરિયાની વસ્તુલક્ષિતતાને પણ અસર કરે છે અને દરોડા પક્ષના એક સભ્ય નારણભાઈ પટેલ તેમજ સરદાર પટેલ યુવક મંડળ નામની જાહેર સખાવતી ટ્રસ્ટના અન્ય સભ્યો સાથેના તેમના નજીકના સંબંધો, તેમજ પંચ નં. ૧-પી.ડબલ્યુ.-૩ બાબુલાલ, જે પોતે જણાવે છે કે તે ઉક્ત ટ્રસ્ટમાં નારણભાઈ સાથે કાર્યકારી સમિતિનો સભ્ય છે, તે બાબત એવી સંભાવના ઊભી કરે છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ હેડ કોન્સ્ટેબલ નારણભાઈને બીજા દિવસે સવારે, જ્યારે તે કચેરીએ દરોડા પક્ષ સાથે જોડાવવા આવે ત્યારે, જે ટ્રસ્ટમાં તે સભ્ય/ટ્રસ્ટી છે ત્યાંથી કોઈ વ્યક્તિને પંચ તરીકે લાવવા કહ્યું હોઈ શકે. આ બંને પરિસ્થિતિઓ પસંદ કરાયેલા પંચોની અપેક્ષિત સ્વતંત્રતાને

પ્રતિકૂળ અસર કરે છે, વિશેષ કરીને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા તપાસવામાં આવેલા પંચ નં. ૧-પી.ડબલ્યુ.-૩ બાબુલાલની.

(x) રઘબીર સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્યના મામલામાં, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૯૧ માં પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે વડી અદાલતના નિષ્કર્ષને ઉલટાવતાં, ફકરા નં. ૮ માં અન્યથા સાથે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે :

૮. ... આ કેસમાં ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી વિભાગની કામગીરી વિશે ખરેખર દુઃખદ ટિપ્પણી થાય તેવી બાબત છે કે લાંચના ગુનામાં ખોટી રીતે સંડોવણીથી બચાવ માટે સ્વતંત્ર અને માનનીય સાક્ષીઓની હાજરીરૂપે જે એકમાત્ર સુરક્ષા આપવામાં આવી છે, તેને સંપૂર્ણપણે અવગણવામાં આવી અને બે સાક્ષીઓને લેવામાં આવ્યા, જેમાંનો એક જગદીશ રાજનો સગો હતો અને બીજો પોલીસની પૂર્ણકાલીન નોકરીમાં રહેલો સફાઈકામદાર હતો. અમારે આ અવસરનો ઉપયોગ કરીને ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી વિભાગમાં કાર્યરત અધિકારીઓ પર એવો ભાર મૂકવો જરૂરી છે કે, જે જાહેર સેવકો સામે ટ્રેપ ગોઠવવો પડે તેવી સંભાવના હોય તેમની સુરક્ષા માટે, તેઓ આ સુરક્ષાનું પાલન શક્ય તેટલી ઉત્સુકતા અને અત્યંત કાળજીપૂર્વક કરાવવા આગ્રહ રાખે.

તેમણે ખરેખર સ્વતંત્ર અને માનનીય સાક્ષીઓને મેળવવા માટે ગંભીર પ્રયાસ કરવો જોઈએ જેથી દરોડા સંબંધિત પુરાવો અદાલતના મનમાં વિશ્વાસ પેદા કરે અને જાહેર સેવકને લાંચરૂપે કોઈ રકમ ચૂકવવામાં આવી હતી કે નહીં તે બાબતે અદાલતના મનમાં કોઈ શંકા બાકી ન રહે. વર્તમાન કેસમાં, જગદીશ રાજે અરજદારને લાંચરૂપે રૂ. ૫૦/- ચૂકવ્યા હતા એવું ઠરાવવા માટે અમે જગદીશ રાજ અને અર્જુન દાસના પુરાવા પર આધાર રાખી શકતા નથી.

ઉપરોક્ત અવલોકનોના પ્રકાશમાં, નીચલી અદાલતના માનનીય ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા નોંધાયેલ તે નિષ્કર્ષ સાથે, જેમાં માનનીય નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે અગાઉ ચર્ચાયેલ મુજબ ફરિયાદી પાસેથી લાંચની રકમની માંગણી અને સ્વીકાર બાબતે પી.ડબલ્યુ.-૩ ના નિવેદનને સ્વીકારવું જોઈએ એમ અવલોકન કર્યું અને અપેક્ષા વ્યક્ત કરી છે, તે અંગે આ અદાલત માટે કોઈ સહમતિ દર્શાવવી મુશ્કેલ રહેશે. કથિત એપેન્ડિસાઈટિસના પેટના દુખાવા માટે ફરિયાદીનું ખરેખર ઓપરેશન કરવું આવશ્યક હતું કે નહીં તે શંકાસ્પદ છે. તબીબી નિદાન દર્દીની તપાસના આધારે કરવામાં આવે છે અને પેટના

દુખાવાના કેસમાં દર્દીએ દુખાવાનો વિસ્તાર બતાવીને ડૉક્ટરને જે વર્ણન આપ્યું હોય તે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. જ્યારે ફરિયાદીએ સ્વીકાર્યું છે કે છટકાના પગલા પછી તેણે ન તો ઉક્ત પેટના દુખાવા માટે કોઈ સારવાર લીધી હતી અને ન તો તે પેટના કોઈ શસ્ત્રક્રિયા માટે ગયો હતો, ત્યારે મને એવું અવલોકન કરવાની પ્રેરણા મળે છે કે તેણે છટકો ગોઠવવામાં પોતાનો સાધન તરીકે ઉપયોગ થવા દીધો હોઈ શકે અને તેને ખાતરી હતી કે અંતે તેને શસ્ત્રક્રિયા કરાવવાની રહેશે નહીં. ફરિયાદીની પ્રથમ વખત ધોરાજીની મુલાકાત ૦૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ થઈ હતી. હોસ્પિટલના પી.ડબલ્યુ.-૨ ડ્રેસર દ્વારા આંક ૧૮ પર રજૂ અને સાબિત કરાયેલા કેસપત્રકો આ હકીકત પ્રગટ કરે છે. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, અનેક દર્દીઓ હોસ્પિટલમાં આવ્યા હતા અને તેમની તપાસ અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવી હતી, જે બાબત કેસ રજિસ્ટરની આંક ૧૯ ઉપરની નકલ પરથી પણ અનુમાનિત થાય છે. અરજદારની ધોરાજી ખાતે ડૉ. રાયથક્કાના સ્થાને ૨૧મી ઓક્ટોબર ૧૯૮૫ના આદેશથી બદલી કરવામાં આવી હતી અને રાજકોટના સિવિલ સર્જન દ્વારા ૨૨મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૫ના રોજ તે મુજબ ઉક્ત ડૉ. રાયથક્કાને જાણ કરવામાં આવી હતી.

આ આદેશની નકલ આંક ૨૧ પર છે. અરજદારઆંકડાવાળો દસ્તાવેજ આંક ૩૬ દર્શાવે છે કે અરજદાર દ્વારા ધોરાજીની સિવિલ જજ (જ્યુનિયર ડિવિઝન) ની કોર્ટમાં રેગ્યુલર સિવિલ સૂટ નંબર ૨૫૨/૮૫ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે પ્રતિવાદી ડૉ. રાયઠ્ઠા તેમની ઓફિસનો ચાર્જ છીનવી લેવા માંગે છે અને તેથી, તેમની તરફેણમાં અને પ્રતિવાદી ડૉ. રાયઠ્ઠા વિરુદ્ધ પ્રતિબંધાત્મક હુકમ મંજૂર કરવામાં આવે.

(xi) અરજદારની કાયમી બદલી જણાવેલ ડૉ. રાયઠ્ઠાના સ્થાને કરવામાં આવી હતી કે તેને તાત્કાલિક મુકવામાં આવ્યો હતો, તે બાબત પણ તેમના વચ્ચેનો વિવાદ હતો. એક દસ્તાવેજ આંક ૩૫ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે અરજદારની ધોરાજીની હોસ્પિટલ ખાતે મેડિકલ ઓફિસર (વર્ગ- ૨) તરીકે ૨૯મી જુલાઈ ૧૯૮૫ના રોજ બદલી કરવામાં આવી હતી. તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વરિષ્ઠતા અંગે, ચાર્જ અંગે અને ધોરાજીની હોસ્પિટલનું વડપણ સંભાળવાના અધિકાર અંગેનો વિવાદ જુલાઈ ૧૯૮૫થી ઓક્ટોબર ૧૯૮૫ સુધી સજીવ હતો. ઓક્ટોબર ૧૯૮૫ અને જાન્યુઆરી ૧૯૮૬

વચ્ચેનો સમયાંતર મોટો સમયાંતર નથી. રજૂ થયેલા દસ્તાવેજમાંથી એ પણ સ્પષ્ટ થતું નથી કે અરજદારએ ધોરાજીની સરકારી હોસ્પિટલમાં શાંતિપૂર્વક અને વિવાદ વિના કયા સમયથી કાર્ય કરવાનું શરૂ કર્યું હતું. અરજદારનો બચાવ સ્પષ્ટ છે કે ધોરાજીની સરકારી હોસ્પિટલમાં લાંબા સમયથી રહેલા ડૉ. રાયથક્કાને સમર્થન આપતા વ્યક્તિઓ દ્વારા અને ડૉ. રાયથક્કાની પ્રેરણાથી ખોટો જાળ ગોઠવવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે આવો દાવો કરવામાં આવે છે, ત્યારે તપાસમાં રહેલી પારદર્શિતાની અછત તથા સ્વતંત્ર અને વિશ્વસનીય પંચ સાક્ષીઓને પસંદ કરવાની પ્રક્રિયામાં રહેલી ખામીનો યોગ્ય રીતે વિચાર કરવો આવશ્યક બને છે.

(xii) વૈજ્ઞાનિક સ્વરૂપના પુરાવા રજૂ કરવા માટે એન્થ્રેસિન પાવડરનો ઉપયોગ કરવો ગેરકાયદેસર નથી, તે સાચું છે. નિશ્ચિતપણે, સર્વોચ્ચ અદાલત તેમજ આ અદાલતે અનેક પ્રકરણોમાં નિરીક્ષણ કર્યું છે કે ટ્રેપ ગોઠવનાર અધિકારીએ ફિનોલ્ફ્થેલિન પાવડરનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ, તેમ છતાં ટ્રેપ ગોઠવતી વખતે અને એન્થ્રેસિન પાવડરની મદદથી વૈજ્ઞાનિક સ્વરૂપના સમર્થનકારી પુરાવાના અંશ એકત્ર કરતી

વખતે એન્થ્રેસિન પાવડરનો ઉપયોગ થવાથી ટ્રેપ ગેરકાયદેસર, શૂન્ય કે શંકાસ્પદ બની જતો નથી. તે ફરિયાદી અને પંચ સાક્ષીઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાના સ્વરૂપ તથા અન્યથા તેમની વિશ્વસનીયતા પર આધાર રાખશે. મુખ્યત્વે, જ્યારે ફરિયાદી આરોપીને લાંચની રકમ આપે ત્યારે તેની સાથે જવા માટે પસંદ કરાયેલા શેડો પંચની સ્વતંત્રતા અને વિશ્વસનીયતા મહત્વની છે, કારણ કે ગેરકાયદેસર પરિતોષિક/લાંચની માંગ અને સ્વીકાર આ બે મહત્વપૂર્ણ ઘટકો છે, અને આ બંને ઘટકો સાબિત કરવા માટે ફરિયાદ પક્ષે નિર્વિવાદ પુરાવો રજૂ કરવો આવશ્યક છે. શંકા ઊભી થાય તેવી કોઈ અવકાશ રહેવો જોઈએ નહીં અને લાંચની માંગ તથા સ્વીકારનો આરોપ સાબિત કરવા માટે ફરિયાદ પક્ષ મહત્વના સાક્ષીઓના જુબાની ઉપરાંત વિવિધ પાસાઓ પર આધાર રાખી શકે છે, એટલે કે પંચનામું, તથા ટ્રેપ પહેલાં અને ત્યારબાદ અરજદારનું વર્તન પણ. વર્તમાન પ્રકરણમાં, ટ્રેપ પહેલાં અરજદારના વર્તન સંબંધે ફરિયાદ પક્ષે કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી અને ટ્રેપ પછી પણ અરજદારના વર્તનના સંબંધમાં તેની વિરુદ્ધ જાય એવો કાયદેસર સ્વીકાર્ય કોઈ પુરાવો નોંધ પર ઉપલબ્ધ નથી.

વિપરીત રીતે, અગાઉ નિરીક્ષણ કરાયું તેમ, ટ્રેપના દિવસે અરજદાર હોસ્પિટલમાં નિયમો અનુસાર ડૉક્ટર તરીકે પોતાની ફરજ બજાવી રહ્યો હતો અને અરજદાર દર્દીઓને એક પછી એક બોલાવી રહ્યો હતો, તેમજ દર્દીઓને બપોરે ૦૪-૦૦ વાગ્યા પહેલાં પોતાને દાખલ કરાવવા માટે પણ દિશાનિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. તેથી, અરજદારના વર્તનમાં એવો કોઈ પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી જે ફરિયાદ પક્ષના પ્રકરણને વધુ આગળ વધારી શકે.

(xiii) અરજદાર તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી શેઠનાએ કરેલી રજૂઆતોની પૃષ્ઠભૂમિમાં પડકારાધીન ચુકાદો અને આદેશનું મૂલવણ કરતા, અદાલતે અરજદાર વિરુદ્ધ કેસ ચલાવતાં વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિે તૈયાર કરેલી કાર્યવાહીનું અવલોકન કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને તૈયાર કરાયેલી કાર્યવાહીનું સૂક્ષ્મ વાચન કરતાં, નીચેના તથ્યો પર પ્રકાશ પાડ્યો છે :

૧. ફરિયાદીએ આંક ૯ ની મુલતવી અરજીમાં ખોટા આધાર દર્શાવી મુલતવી માગી હતી, જેના સંબંધમાં આ સાક્ષીની બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા જિરહ

કરવામાં આવી હતી અને પુરાવાનો તે ભાગ ઉપરોક્ત પરિચ્છેદોમાં વિગતવાર ચર્ચાયેલ છે.

૨. ૨૮મી ઓગસ્ટ ૧૯૮૯ના રોજ, ઉક્ત હોસ્પિટલના પી.ડબ્લ્યુ.-૨ ફ્રેસરની સાક્ષી નોંધ્યા બાદ, જે ઔપચારિક સાક્ષી હતો અને જેણે અમુક દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા હતા, વિદ્વાન સરકારી વકીલની મુલતવી અરજીના આધારે મામલો મુલતવી રાખવામાં આવ્યો.
૩. આંક ૧૩ મારફતે દર્શાવાયેલ ફરિયાદમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે ફરિયાદની નોંધણી ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ ૨૧-૩૦ કલાકે પૂર્ણ થઈ હતી. પરંતુ, ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ આશરે ૦૮-૧૫ વાગ્યે વિશેષ ન્યાયમૂર્તિને મોકલવામાં આવેલી તેની નકલના પ્રથમ પૃષ્ઠ પર તારીખ ઉપરથી લખાયેલ હોવાનું જોવા મળે છે. તે ૯ પરથી ૮ કરવામાં આવી છે કે ૭ પરથી ૮ કરવામાં આવી છે, તેનું મૂલવવું સહેલાઈથી શક્ય નથી.
૪. જે દિવસે પી.ડબ્લ્યુ.-૨ ની જુબાની નોંધવામાં આવી, તે દિવસે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયા હાજર ન હતા અને વિદ્વાન વધારાના સરકારી વકીલે

આપેલી મુલતવી અરજીમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે તપાસ અધિકારી શ્રી મંજારિયા બિલીમોરા ખાતે અન્ય ફરજોમાં વ્યસ્ત છે અને તેથી વિદ્વાન વધારાના સરકારી વકીલને સમય આપવામાં આવે. જો વિદ્વાન વધારાના સરકારી વકીલ ખરેખર પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયાની ગેરહાજરીને કારણે મુલતવી રાખવામાં રસ ધરાવતા હોત, તો તેમણે એક સાક્ષીની તપાસ કરી હતી અને કેટલાક દસ્તાવેજોને આંકિત કરાવ્યા હતા, પરંતુ તે દિવસે પંચ નં.૧- બાબુલાલની તપાસ આગળ વધારી નહોતી. પ્રાપ્ત થયેલ સંદેશાની નકલ મુલતવી અરજી સાથે જોડવામાં આવી છે. તેથી, વિદ્વાન વધારાના સરકારી વકીલ અથવા પંચ નં.૧ અથવા બંને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયાના આગમનની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. પંચ નં.૧ ને સાક્ષીપેટીમાં મૂકતા પહેલાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયાની હાજરી કેવી રીતે અને શા માટે જરૂરી હતી, તે એવો પ્રશ્ન છે, જે મારા મત અનુસાર, અનુત્તરિત રહે છે. એ નોંધવું પણ સંબંધિત છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજારિયાની

જુબાની દરમિયાન સાક્ષીઓએ કરેલા મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસો અને સુધારાઓ સાબિત કરવામાં આવ્યા હતા. શ્રી શેઠનાએ ધ્યાન દોરેલ એક પાસું અવગણવું સહેલું નથી કે દરોડા સમયે અરજદાર પાસેથી માત્ર રૂ.૧૬૦/-ની જ રકમ વસૂલ કરવામાં આવી હતી.

૫. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ કોઈપણ પંચને લેખિતમાં જાણ કરેલી ન હોવા છતાં, તેમને ખાતરી હતી કે બંને પંચ સમયસર હાજર થઈ જશે.

૬. તેમણે એવું જણાવ્યું નથી કે બીજા દિવસની સવારે પંચ તરીકે આવવા માટે જેમને સૂચના આપવામાં આવી હતી, તે વ્યક્તિઓનાં નામ અને સરનામાં તેમણે નોંધ્યાં હતાં, જ્યારે આ બેમાંથી એકપણ સરકારી સેવક નહોતો. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાના મનમાં રહેલ આશ્વાસનનો તત્ત્વ એ એવો ઉમેરો કરનાર પરિબળ છે કે જેથી એવો અનુમાન થાય છે કે પંચોની પસંદગી આવશ્યક નિષ્પક્ષતા અને પારદર્શિતાના ધોરણ મુજબ કરવામાં આવી નહોતી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાને એક કેસ

બતાવવામાં આવ્યો હતો કે ધોરાજીમાં ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ અથવા ૦૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ની વહેલી સવારે ટ્રેપ ગોઠવવામાં આવ્યો હતો અને તે શહેર તાલુકા મથક હોવાથી સ્થાનિક પંચ ગોઠવી શકાય તેમ હતો. તેમનું ધ્યાન આ દિશામાં સ્પષ્ટ સૂચન દ્વારા પણ દોરવામાં આવ્યું હતું કે તેમના પૂર્વવર્તીએ એક વખત આવી પદ્ધતિ અપનાવી હતી. અદાલત સમક્ષનો પ્રશ્ન એ છે કે પરિસ્થિતિઓ પોતે જ દર્શાવે છે કે બે બહારગામના વ્યક્તિઓને પંચ તરીકે લાવવાની કોઈ જરૂર નહોતી, અને તે પણ દરોડા પક્ષના એક સભ્યના નજીકના વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓને. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાના નિવેદનના ફકરા નં. ૧૪માં સાબિત થયેલા વિરોધાભાસો, જ્યાં ટ્રેપ ગોઠવવામાં આવ્યો હતો તે હોસ્પિટલના કોરિડોરમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાની હાજરીને શંકાસ્પદ બનાવે છે. કારણ કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ પોતે જ તેમના નિવેદનના ફકરા નં. ૧૫માં જણાવ્યું છે કે ફરિયાદી ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સાંજે ૦૮-૩૦

વાગ્યાથી ૦૮-૪૫ વાગ્યાની વચ્ચે તેમની કચેરીએ આવ્યો હતો, અને તેમણે આશરે ૧૦-૦૦ વાગ્યે પંચોની વ્યવસ્થા કરી હતી. જ્યારે પંચ નં. ૧નું કહેવું છે કે તેને આશરે ૦૮-૦૦ વાગ્યે પંચ તરીકે કામ કરવા જણાવવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે જાન્યુઆરી મહિનાની શિયાળાની ઋતુના દિવસે બે કલાકનો ફરક સંપૂર્ણ રીતે અવગણવા યોગ્ય વિસંગતિ નથી. ૧૫થી ૨૦ મિનિટનો અથવા અડધા કલાકનો સમયફરક, આ પાસાને વધારીને મહત્વ આપ્યા વિના, અદાલત દ્વારા અવગણવામાં આવી શક્યો હોત. પુરાવામાં છે કે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયા રાજકોટ ખાતેની એ.સી.બી. કચેરીમાં થોડો સમય સુધી સારી રીતે હાજર હતા. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ ડૉ. રાયથક્કા અને અરજદાર વચ્ચે થયેલા વિવાદવિષયક દાવા-કારવાઈ અંગે પણ અજ્ઞાનતા દર્શાવી છે. બચાવ પક્ષના વકીલે કરેલું એ સૂચન નકારવા માટે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાને કોઈ કારણ નહોતું કે તેઓ ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ની વહેલી સવારે પંચોની પસંદગી કરી શક્યા હોત અને

૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ પંચોની પસંદગી કરવાની કોઈ જરૂર નહોતી. રાજકોટ અને ધોરાજી વચ્ચેનું અંતર આશરે ૦૧ કલાક અને ૪૫ મિનિટનું છે. તેથી ધોરાજીમાંથી જ પંચને બોલાવી ૦૮મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ના રોજ સરળતાથી ટ્રેપ ગોઠવી શકાય તેમ હતો અને તે સમયગાળા દરમિયાન શ્રી સરવૈયા, પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર, પણ રાજકોટની એ.સી.બી. કચેરીમાં હાજર હતા અને બંને એકબીજાને મદદ કરતા હતા, તેવી કબૂલાત છે. આ તથ્યપરિસ્થિતિની પૃષ્ઠભૂમિમાં, બચાવ પક્ષના વકીલે કહેલા એ સૂચનને શ્રી મંજરીયાએ ખાસ કરીને નકારી શક્યા હોત કે તેઓ સરદાર પટેલ યુવક મંડળના સભ્યોને પંચ તરીકે બોલાવતા હતા. એક કેસ, અર્થાત વિશેષ કેસ નં. ૩૬ ઓફ ૮૬, આ સાક્ષીને દર્શાવવામાં આવ્યો હતો અને અદાલતમાં તેમનો જવાબ એવો હતો કે ટ્રેપ ગોઠવવા માટે એક નાથાલાલ ચંદારાણાને એ.સી.બી.એ બોલાવ્યો હતો કે નહીં, તે તેઓ જાણતા નથી. બીજા એક કેસમાં અરજદારનું નામ પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું અને

પસંદ કરાયેલા પંચનું નામ પણ જાણાવવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ શ્રી મંજરીયાનો જવાબ એવો હતો કે તેઓ જાણતા નથી. જ્યારે રાજકોટની એ.સી.બી. કચેરીમાં બે અધિકારીઓ હાજર હતા અને સૂચિત સંભાવનાઓ બની જ નહોતી, ત્યારે શ્રી મંજરીયાએ તે બાબત સ્પષ્ટ રીતે નકારી હોત. શ્રી મંજરીયાએ આપેલા જવાબો તપાસ અધિકારી તરીકે તેમની નિષ્પક્ષતા અને સ્વતંત્રતા અંગે શંકા પેદા કરે છે.

૨૦. ઉપરોક્ત તમામ હકીકતો, પરિસ્થિતિઓ અને ચર્ચા સાથે, કાનુ અંબુ વિશ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૭૧ એસ.સી. ૨૨૫૬ માં પ્રગટ થયો છે, તે કેસમાં કરાયેલ અવલોકનો અને નોંધાયેલા નિષ્કર્ષો અરજદારને મદદરૂપ થશે. ઉલ્લેખિત ચુકાદાના અનુચ્છેદ ક્રમાંક ૮, જે સંબંધિત છે, તેને નીચે અહીં પુનઃઉત્પન્ન કરી શકાય, પરંતુ મને એવું લાગતું નથી કે તે જરૂરી છે. તેમ છતાં, સંક્ષિપ્તતા અને સુવિધા ખાતર, હું ઉલ્લેખિત નિર્ણયનો સંબંધિત ભાગ નીચે મુજબ ઉદ્ઘૂત કરવો ઇચ્છું છું :

૮. હકીકતમાં પંચનામું આંક ૨૪ માં નોંધવામાં આવ્યું છે કે અરજદારએ લાંચની રકમ રજૂ કરવા

જણાવવામાં આવ્યું ત્યારે પણ તે જ તબક્કે એ નકારી કાઢ્યું હતું કે તેણે રકમ સ્વીકારી હતી. ધ્યાન દોરવામાં આવે છે કે જ્યારે પંચનામામાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે નોટ અને કવરના ચમકવાનો રંગ ફીકો વાદળી હતો, ત્યારે કોઈપણ સાક્ષીએ પોતાના જબાનામાં એવું જણાવ્યું નથી કે કોઈ તેજ અથવા વાદળી ચમક હતી. પંચનામામાં એવું જણાવાયું છે કે ફરિયાદીએ પોતાના જમણા હાથે દસ રૂપિયાની એક વાળેલી નોટ કવરમાં મૂકી અને જ્યારે નોટના વાળેલા ભાગનો થોડોક ભાગ બહાર દેખાતો હતો, ત્યારે હવાલદારે પોતાના ડાબા હાથે તેને અંદર ધકેલી, કવર ટેબલ પર રાખ્યું અને કવર ઉપર પોતાના જમણા હાથે ટોપી માથા પર મૂકી. જોકે, ફરિયાદી પી. ડબલ્યુ. ૧ પોતાના જબાનામાં, પ્રતિપરીક્ષણમાં કહે છે કે અરજદારએ પોતાના ડાબા હાથે પોતાની ટોપી કાઢી અને તે ટેબલ પર મૂકેલા કવર પર મૂકી. તેથી એવો સંકેત મળે છે કે પંચનામામાં ટોપી પર કોઈ પાવડર મળ્યું ન હોવાથી અરજદારએ પોતાના જમણા હાથે કવર પર ટોપી મૂકી હતી એવું નિવેદન કરવામાં આવ્યું છે. આ બાબત પણ નોંધપાત્ર છે કે પંચનામામાં માત્ર રૂપિયા ૧૦/- ની એક જ નોટ કવરમાં મૂકવામાં આવી હોવાનું

કહેવામાં આવ્યું છે અને બીજી કોઈ નોટનો ઉલ્લેખ નથી, જ્યારે ફરિયાદ પક્ષનો મામલો એવો છે કે ફરિયાદીએ કવરમાં રૂપિયા ૧૦/- ની બે નોટો અને રૂપિયા ૫/- ની એક નોટ મૂકી હતી. પંચનામામાંના આવા કેટલાંક નિવેદનો, જે પંચ સાક્ષીઓ અને ફરિયાદીના પુરાવાને વિરોધાભાસી છે, તેઓને તે રીતે મૂકવામાં આવ્યા નહોતા; તેથી આ વિરોધાભાસોનો કોઈ નોંધ લઈ શકાય નહીં.

૨૧. હાલના કેસમાં, પંચનામાને વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ મુખ્ય દસ્તાવેજ તરીકે ગણ્યો છે. પરંતુ ઉપરોક્ત અવલોકનો અને નિષ્કર્ષોને ધ્યાનમાં લેતાં, જ્યારે પંચ નં. ૧ બાબુલાલ પસંદ કરાયેલો પંચ હોવાનું જણાય છે અને ટ્રેપ પછા અમુક અંશે ગોઠવાયેલો ટ્રેપ હોવાનું દેખાય છે, ત્યારે પંચનામાને કોઈ વજન આપવું જોખમી બને. એ જ રીતે અને એ જ કારણોસર, એન્થ્રાસિન પાઉડરનો ઉપયોગ અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી મંજરીયાએ ફેનોલ્ફેલીન પાઉડરનો ઉપયોગ ન કર્યાનો કૃત્ય મહત્વનું બની જાય છે. આ અદાલત તથા સર્વોચ્ચ અદાલતે ટ્રેપ ગોઠવતી વખતે ફેનોલ્ફેલીન પાઉડરનો ઉપયોગ કરવાની તરફેણમાં અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે. ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા કેસના કાગળો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે ફરિયાદીને અરજદારએ એપેન્ડિસાઈટિસના દર્દી તરીકે નિદાન કર્યો

હતો અને બીજા જ દિવસે શસ્ત્રક્રિયા ગોઠવવામાં આવી હતી. પરંતુ ફરિયાદમાં ક્યાંય એવો ઉલ્લેખ નથી કે અરજદારએ રૂપિયા ૨૦૦/- ની રકમ માગી હતી. આ નિર્ણાયક પાસાનું વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ જરાય વિચારણા કર્યું નથી. તેથી અરજદાર દ્વારા રૂપિયા ૨૦૦/- ની માંગ આંક ૩૧ પરના જુબાનીના ફકરા નં. ૧૩ મુજબ એક મહત્વપૂર્ણ સુધારો છે. એ જ રીતે, એક મહત્વપૂર્ણ છૂટછાટ પણ છે, જેને વિરોધાભાસ તરીકે રજૂ કરવામાં આવી છે, કે ફરિયાદીએ પોતાના નિવેદનમાં એવું જણાવ્યું નથી કે અરજદારએ તેની સાથે આવેલા વ્યક્તિ વિશે પૂછ્યું હતું અને તેણે જવાબ આપ્યો હતો કે તે તેનો ભાઈ છે અને તે સમયે અરજદારએ કહ્યું હતું, “કોઈ વાંધો નથી અને આપણી વાત મુજબ રૂપિયા ૨૦૦/- આપો”. આ પરિસ્થિતિમાં, ફરિયાદ પક્ષે અરજદાર અને ફરિયાદી વચ્ચે થયેલી વાતચીત સાબિત કરવા જે પંચનામાનો આધાર લીધો છે, તેની સામગ્રી સ્વીકારવી અદાલત માટે મુશ્કેલ બને છે. આ સાથે, પંચનામાના તે ભાગને કેટલું વજન અપાવું જેમાં ઉલ્લેખ છે કે એન્થ્રાસિન પાઉડરના નિશાન ફરિયાદી અને/અથવા પંચ નં. ૧ એ જોયા હતા, જેમણે પોતાની જુબાનીમાં કહ્યું છે. વિપરીત રીતે, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૭૯ માં અહેવાલિત ખિલ્લી રામ વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાનના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કચેરા અવલોકનો અરજદારને મદદરૂપ થશે. આ નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે રઘબીર સિંહ (ઉપરોક્ત)

ના કેસમાં પોતાના અગાઉના નિર્ણયમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર વિચારણા કરી છે. સંક્ષિપ્તતા અને સુવિધા હેતુસર, હું ઉલ્લેખિત નિર્ણયના સંબંધિત પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૧૧ અને ૧૨, જે નીચે મુજબ છે, પુનઃઉત્પન્ન કરવાનું ઇચ્છું છું :

૧૨. સામાન્ય રીતે આ પ્રકારના કેસોમાં પાવડર સારવાર કરવામાં આવે છે. બ્રષ્ટાચાર વિરોધી વિભાગના અનુભવી અધિકારીઓ દ્વારા પકડવાની કાય વાહી કરવામાં આવી હોવાનો આક્ષેપ હોવા છતાં, આ તાત્કાલિક કેસમાં આવી પ્રક્રિયા શા માટે અપનાવવામાં આવી નહોતી તે સમજાવવા માટે નોંધપર ઉપલબ્ધ કોઈપણ સામગ્રી જ નથી. પી.ડબલ્યુ.૬ અત્યંત પરિષ્ઠ અધિકારી હતા અને હકીકતમાં, નીચલી અદાલતમાં વિચારણા હાથ ધરાઈ તે સમય સુધી તેઓ સેવામુક્ત થઈ ચૂક્યા હતા. તેઓને પાવડર સારવાર વિશે જાણ નહોતી એવી સ્થિતિ સ્વીકારવી અમને મુશ્કેલ લાગે છે. હવે તેને પ્રચલનમાં આવ્યાં ત્રણ દાયકાથી ઘણો વધુ સમય વીતી ગયો છે. જો આવી પાવડર સારવાર કરવામાં આવી હોત, તો લાંચની રકમનું

હસ્તાંતરણ થયું હોવાનું નિઃસંદેહ સાબિત કરવું મુશ્કેલ ન
હોત.

૨૨. મહોબતખાન યુસુફખાન માલેક વિ. ગુજરાત રાજ્યના મામલે, જેનો નિર્ણય ૧૮મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૪ના રોજ આપવામાં આવ્યો હતો, આ અદાલતે (કોરમ : અક્ષય એચ. મહેતા, જે) અન્ય બાબતો ઉપરાંત આમ ઠરાવ્યું છે કે, “.. .. આ રીતે, નોટોને ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડરથી સંભાળવાની ઈચ્છનીયતા સર્વોચ્ચ અદાલત તથા આ અદાલતે તેમના વિવિધ નિર્ણયોમાં ભારપૂર્વક દર્શાવી છે. હાલના કેસમાં, તપાસ અધિકારીએ તેનો ઉપયોગ કર્યો નથી. એટલું જ નહીં પરંતુ તેણે ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડરના ગુણધર્મો અંગે પોતાની અજ્ઞાનતા દર્શાવી છે.” નિશ્ચિતપણે હાલના કેસમાં, ટ્રેપિંગ અધિકારીએ ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડરનો ઉપયોગ કરવામાં કેમ નિષ્ફળ ગયો તે અંગે કોઈ નિશ્ચિત પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ જે પરિસ્થિતિઓ પ્રકાશમાં આવી છે તે મને આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચાડે છે કે આ એવો કેસ છે જેમાં ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડરનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોત તો વધુ દબ અને વિશ્વાસપ્રેરક પુરાવો પ્રાપ્ત થયો હોત, કારણ કે પંચ સાક્ષીનો પુરાવો એવો જણાય છે કે તે રસ ધરાવતી વ્યક્તિનો પુરાવો છે અથવા જેના સ્વતંત્રતાને લઈને ગંભીર સંદેહની છાયા છે. હું ગોપાલ લાલ ઘીસુલાલ છીપા વિ. ગુજરાત

રાજ્યના કેસમાં આપેલા નિર્ણયના સંબંધિત અનુચ્છેદ ક્રમાંક ૧૪ અને ૧૫, જે ૧૯૯૯ (૧) જી.એલ.આર. ૫૪૬ માં અહેવાલિત છે, પુનઃઉત્પાદિત કરવા ઇચ્છું છું, જેમાં આ અદાલતે અનુચ્છેદ ક્રમાંક ૧૪ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે :

૧૪. નિઃસંદેહ, જ્યારે મૃત્યુ પામેલ-અરજદારના જમણા હાથની આંગળીઓના અગ્રભાગો પર અલ્ટ્રા-વાયોલેટ દીવાના કિરણો કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે તેઓ પર આછા વાદળી રંગના પ્રકાશોત્સર્જક ચિન્હો ઝગમગતા દેખાયા હતા, અને તે પરથી પ્રથમદ્રષ્ટ્યા કોઈપણ વ્યક્તિ એવો નિષ્કર્ષ કાઢે કે મૃત્યુ પામેલ-અરજદારએ રકમ સ્વીકારી હતી. ઉલ્લેખનીય છે કે આ કેસમાં એન્થ્રાસિન પાઉડરનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. આ સંદર્ભે સર્વોચ્ચ અદાલતે રણબીર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૯૧ ના કેસમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે કે છાપો ગોઠવવાના હેતુસર ઉપયોગમાં લેવાયેલી ચલણી નોટોને ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડરથી પ્રક્રિયાગત કરવી ઇચ્છનીય છે, જેથી સરકારી કર્મચારી દ્વારા આવી ચિહ્નિત ચલણી નોટોનો સ્પર્શ થયો હોવો રાસાયણિક પ્રક્રિયા દ્વારા

શોધી શકાય અને સરકારી કર્મચારીના ભવિષ્યનો નિર્ણય કરવા અદાલતને મૌખિક સાક્ષી પર આધાર રાખવો ન પડે, કારણ કે ઘણી વાર તે શંકાસ્પદ સ્વરૂપની હોઈ શકે છે. આ વડી અદાલતે પણ, નથાલાલ ગોવિંદજી વાઘેલા વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત-૧૯(૨) જી.એલ.એચ. ૧૯૦ ના કેસમાં પ્રસંગ આવતાં, વધુમાં એવું અવલોકન કરતાં સમાન રીતે ઠરાવ્યું છે કે એન્થ્રાસિન પાઉડરના કેસમાં કોઈ રાસાયણિક પ્રક્રિયા દ્વારા શોધ થતી નથી અને તેથી, સંબંધિત વસ્તુઓ અને અંગોને અલ્ટ્રા-વાયોલેટ દીવાના પ્રકાશ હેઠળ જોવામાં આવે ત્યારે કોઈ નિશ્ચિત ચિહ્નો દેખાતા હોવા અંગે સાક્ષીઓ કહેતાં હોય તોય, એન્થ્રાસિન પાઉડરનો ઉપયોગ અવશ્ય નકારી કાઢવો જોઈએ. તે હજી પૂર્ણપણે એવા સાક્ષીઓના મૌખિક પુરાવા પર જ નિર્ભર રહે છે, જેઓની હાજરીમાં એવો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો હોવાનો આક્ષેપ છે, અને જેમની સરચાઈને કોઈ વૈજ્ઞાનિક પરીક્ષણ અને વિશ્લેષણ પદ્ધતિના સંદર્ભે ચકાસવાની તક મળતી નથી; જ્યારે ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડર વપરાયેલ કેસમાં આવી તક નિશ્ચિતરૂપે ઉપલબ્ધ હોય છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે ફરીથી બિલ્લી રામ વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન-૧૯૮૫ એસ.સી.સી. (ક્રિ.) ૨૪ ના કેસમાં

સ્પષ્ટ કર્યું છે કે છાપા માટે વપરાનારી ચલણી નોટ પર ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડરની પ્રક્રિયા કરવી જોઈએ. અલ્હાબાદ વડી અદાલતે દેવેન્દ્ર નારાયણ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી.- ૧૯૯૩(૩) કાઈમ્સ ૧૬૭ ના કેસમાં એવું ઠરાવ્યું છે, જેને હું સહમત છું, કે છાપો ગોઠવતા પહેલાં લાંચની રકમને ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડરથી પ્રક્રિયાગત કરવી છાપાના નેતા માટે ફરજિયાત છે અને આવું ન કરવા માટે કોઈ સ્પષ્ટીકરણ ન હોય તો ફરિયાદ પક્ષનો કેસ શંકાસ્પદ બની જાય છે. આ કેસમાં એન્થ્રાસિન પાઉડરનો ઉપયોગ થયો છે અને ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડરનો થયો નથી, જે અદાલતને નિશ્ચિતપણે કોઈ ચોક્કસ નિષ્કર્ષ સુધી પહોંચાડતું નથી. ફિનોલ્ફથેલીન પાઉડરનો ઉપયોગ ન કરવા બદલ ફરિયાદ પક્ષે કોઈ સ્પષ્ટીકરણ આપ્યું નથી. જ્યારે સ્થિતિ એવી હોય, ત્યારે ફરિયાદ પક્ષના હિતમાં નિશ્ચિતપણે કશું નક્કી કરી શકાય તેમ નથી. તેથી માત્ર હાથ અને અંગો પર નોંધાયેલી આછા વાદળી પ્રકાશોત્સર્જક નિશાનીઓના આધારે અરજદાર વિરુદ્ધ નિષ્કર્ષ કાઢવો ન્યાયસંગત અને યોગ્ય ગણાય નહીં. આ તબક્કે, આ અદાલતના અંબાલાલ મોતીભાઈ પટેલ વિ. સ્ટેટ- એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ ગુજરાત

૧ ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે, જેમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે જો એન્થ્રાસિન પાઉડર વપરાયેલ હોય, તો ફરિયાદ પક્ષે સ્પષ્ટ રીતે સાબિત કરવું પડે કે નિઃશસ્ત્ર આંખે કોઈ પાઉડર દેખાતું નહોતું અને જ્યારે અલ્ટ્રા-વાયોલેટ પ્રકાશ કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યો ત્યારે આછા વાદળી પ્રકાશોત્સર્જક પ્રકાશનું ઉત્સર્જન થયું હતું. જો પુરાવાથી બંને પરીક્ષણોમાં હકારાત્મક પરિણામ સાબિત થાય, તો એન્થ્રાસિન પાઉડર હાજર હતું એવો અનુમાન કરવો યોગ્ય બને. સંક્ષેપમાં, ફરિયાદ પક્ષે સાબિત કરવું પડે કે અલ્ટ્રા-વાયોલેટ દીવાના પ્રભાવ હેઠળ આછા વાદળી પ્રકાશનું ઉત્સર્જન થયું હતું. માત્ર એટલું સાબિત કરવું ફરિયાદ પક્ષ માટે પૂરતું નથી કે અલ્ટ્રા-વાયોલેટ પ્રકાશ હેઠળ સાક્ષીઓએ સફેદ પાઉડરના ડાઘા જોયા, અથવા એટલું પણ કે અલ્ટ્રા-વાયોલેટ પ્રકાશ હેઠળ તેમણે કંઈક ચમકતું કે ઝળહળતું જોયું. આ કેસમાં તપાસ અધિકારી સહિત કોઈપણ સાક્ષી એવું કહેતું નથી કે જ્યારે અલ્ટ્રા-વાયોલેટ દીવાના કિરણો કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યા ત્યારે આછા વાદળી પ્રકાશોત્સર્જક ચિન્હો દેખાતા હતા. તેઓ માત્ર એટલું જ કહે છે કે પાઉડરના ચિન્હો દેખાયા હતા અથવા

કંઈક ચમકતું દેખાતું હતું. ઉપરોક્ત અંબાલાલ મોતીભાઈ પટેલના આ અદાલતના નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતાં, આ પૂરતું નથી. તેથી, એન્થ્રાસિન પાઉડરની પદ્ધતિના આધારે કોઈ ચોક્કસ નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય તેમ નથી, પરંતુ લાગે છે કે નીચલી અદાલતના માનનીય ન્યાયમૂર્તિે આ પાસું અવગણ્યું હતું અને મુખ્યત્વે એન્થ્રાસિન પાઉડરની પદ્ધતિથી પ્રભાવિત થઈ ગયા હતા. તેથી નોંધાયેલા ચિન્હોના આધારે “સ્વીકાર”નો કેસ સુરક્ષિત રીતે સ્વીકારવામાં આવી શકતો નથી.

૨૩. દલીલ ખાતર, જો પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી માંજરીયાના કથનને સ્વીકારી લેવામાં આવે કે અરજદાર પાસેથી મુદ્દામાલની ચલણી નોટો જપ્ત કરવામાં આવી છે, તો પણ તમામ સંભાવનાઓ મુજબ, ફરિયાદીને જે અપેક્ષિત ખર્ચ થવાની સંભાવના હતી તેના માટે આ રકમ ડૉક્ટરને સોંપવામાં આવી હોઈ શકે છે અને આ કેસ વધુમાં વધુ માત્ર રકમની જમી નો કેસ બની રહેશે. અરજદાર નોંધ પર આવેલ સંભાવના દર્શાવે છે કે આ એવો મામલો નથી જેમાં અનુમાનના કાયદા હેઠળ અરજદારને દોષિત ઠરાવી શકાય. વિશ્વસનીય સ્વરૂપના પુરાવાના અભાવે લાંચરૂપે રકમ સ્વીકારવામાં આવી હોવાનું સાબિત થયેલું નથી, તેથી રકમની પુનઃપ્રાપ્તિ સંબંધિત પુરાવો

પોતાની પ્રામાણિકતા ગુમાવે છે અને મામલો માત્ર રકમની પુનઃપ્રાપ્તિનો જ મામલો બની રહે છે.

૨૪. સંક્ષેપમાં, ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં લેતાં, અદાલત અરજદાર તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન વકીલ શ્રી કે.જે. શેઠના દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતો સાથે સહમત છે, કારણ કે સામાવાળા-રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન વધારાના સરકારી વકીલ શ્રી એ.જે. દેસાઈ દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉપરોક્ત રજૂઆતોની સરખામણીએ, તે રજૂઆતોને કાયદાકીય તેમજ તાર્કિક રીતે પૂરતું વજન પ્રાપ્ત થાય છે. ફરિયાદ પક્ષ વાજબી શંકાથી પર આરોપ સાબિત કરવામાં સફળ થયું હતું એવું આ અદાલત માટે કહેવું મુશ્કેલ છે. આ એવો મામલો નથી કે જેમાં અરજદારને શંકાનો લાભ આપી વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ નિર્દોષ છૂટકારો આપવો જોતો હતો.

૨૫. જો માનનીય નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિનો એવો મત હતો કે અરજદાર ગાયનેકોલોજિસ્ટ હોવા છતાં એપેન્ડિસાઈટિસ માટે ક્લિનિકલ પરીક્ષણના આધારે દર્દીનું ઓપરેશન કરવા હકદાર ન હતો અને સરકારી હોસ્પિટલમાં તેનું કેટલાંક વર્તન જવાબદાર સરકારી અધિકારીને યોગ્ય ન હતું, તો માનનીય નીચલી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ એટલું અવલોકન કરી

શક્યા હોત કે અરજદારને વિભાગીય કાર્યવાહી હેઠળ મૂકવો જોઈએ, પરંતુ માત્ર નૈતિક માન્યતાના આધારે અસ્પષ્ટ અને શંકાસ્પદ સ્વરૂપના પુરાવાના આધાર પર અરજદારને આવા ગંભીર ગુનાથી સાંકળી શકાય તેમ ન હતું.

૨૬. ઉપરોક્ત અવલોકનો, કારણો અને ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતાં, હાલની અપીલ આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે. રાજકોટેના માનનીય વિશેષ ન્યાયમૂર્તિે સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ કેસ નં. ૪૫/૮૬ માં તા. ૨૦મી જુલાઈ, ૧૯૯૦ના રોજ આપેલો દોષિત ઠરાવવાનો અને સજા સંબંધી ચુકાદો અને આદેશ આથી રદ કરવામાં આવે છે. અરજદાર-મૂળ દોષિત-આરોપીને પ્રશ્નાધીન ગુનાના સંદર્ભમાં તેની સામે મૂકવામાં આવેલા તમામ આરોપોમાંથી આથી નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવે છે. જામીનબોન્ડ, જો કોઈ હોય, તો મુક્ત કરવામાં આવે છે. દંડની રકમ, જો કોઈ ચૂકવવામાં આવી હોય, તો યોગ્ય ઓળખના આધારે અરજદારને પરત કરવામાં આવે.

(સી.કે. બુચ, ન્યાયમૂર્તિ)

વિષય:

*The translation of this judgment has been provided by
M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.